

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Pojetí moci mezi Machiavellim a Hobbesem:

Komparace Vladaře a Leviathana

Bakalářská práce

Autor práce: Matteo Fattori

Vedoucí práce: Mgr. Jan Tuček, Ph.D.

Praha 2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 6. 2022

Matteo Fattori

Poděkování:

Vřele děkuji svému vedoucímu Mgr. Janu Tučkovi, Ph.D. za jeho bezmeznou trpělivost, vstřícnost a důvěru. Rád bych také poděkoval PhDr. Tomáši Kuncovi, Ph.D. a Mgr. Milanovi Hanyšovi, Ph.D. za jejich cenné rady a poskytnutí důležité sekundární literatury. V poslední řadě bych chtěl poděkovat svým rodičům, bez jejichž podpory by mé studium na fakultě nebylo možné.

Obsah

Abstrakt:	5
1. Úvod (vymezení problému, otázek, teoretického a metodologického zakotvení)	6
2. Historický a kontextový úvod (informativní základ ze sekundární literatury)	7
2.1 Niccoló Machiavelli	7
2.1.1 Kancléřství a Machiavelliho kariéra:	9
2.1.2 Machiavelliho koncept domobrany:	12
2.1.3 Závěr Machiavelliho kariéry:	13
2.1.4 Diskursivní kontext z hlediska produkce a šíření vědění, v období italského humanismu:	16
2.2 Thomas Hobbes.....	17
2.2.1 Hobbesovo vzdělání, kariéra a intelektuální život:	17
2.2.2 Politický zvrat v Anglii, Hobbesův exil a zmařená reputace:.....	21
2.2.3 Závěr Hobbesova života a jeho literární praxe:	24
3. Analytická část; rozbor a komparace lidské přirozenosti, pojetí moci a některých aspektů vycházejících z nástrojů moci	28
3.1. Lidská přirozenost:	28
3.1.1 Machiavelliho pojetí lidské přirozenosti	29
3.1.2 Hobbesovo pojetí lidské přirozenosti:	30
3.2. Pojetí moci	32
3.2.1 Machiavelliho pojetí moci; aneb <i>virtú</i> a <i>Fortuna</i>	32
3.2.2 Hobbesovo pojetí moci; aneb leviathan a suverén.....	35
3.3 Nástroje moci	37
3.3.1 Machiavelli:	37
3.3.2 Hobbes:	40
4. Komparační závěr:.....	42
Seznam použitých zdrojů:	45

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se věnuje komparaci Niccola Machiavelliho a Thomase Hobbese. Komparace bude prováděna na dvou jejich zásadních traktátech. Jedná se o spisy *Vladař* a *Leviathan*. Analýze bude podrobeno pojetí lidské přirozenosti a moci, a nástrojů moci.

Abstract:

This bachelor thesis is focused on comparison between Niccoló Machiavelli and Thomas Hobbes. The comparison will be applied on their important treatises. These are *Il Principe* and *Leviathan*. The Analysis will focus on conception of human nature and power, and instruments of power.

Klíčová slova:

Machiavelli; Hobbes; Vladař; Leviathan; lidská přirozenost; pojetí moci; nástroje moci; stát; vojsko; zákony

Keywords:

Machiavelli; Hobbes; Prince; Leviathan; human nature; concept of power; instruments of power; state; army; laws

1. Úvod (vymezení problému, otázek, teoretického a metodologického zakotvení)

Předložená práce se zabývá myšlením Niccola Machiavelli a Thomase Hobbesa. Práce se vymezuje na koncept moci u obou autorů skrze prozkoumání a komparaci jejich spisů *Vladař* a *Leviathan*. Hlavním záměrem práce je komparace dvou politických teoretiků a jejich spisů, zabývajících se mocí ve státě. Jedná se o dílo *Vladař* od florentského státníka Niccola Machiavelliho, a *Leviathan* od anglického filosofa Thomase Hobbesa. Oba autoři jsou oddělení časem a prostorem, avšak jejich nauka obdobně pracuje s totožnou tematikou, totiž jak správně řídit stát, a jak zachovat jeho existenci a stabilitu. Cílem této práce je zjistit, v čem jsou si oba myslitelé, v rámci jejich nauky o státě podobní a odlišní, a to na základě jejich argumentů. V první části práce se zaměřím na historicko-kontextuální základ týkající se Machiavelliho a Hobbesova života a jejich myšlení a spisů. V druhé části budu analyticky zpracovávat jejich argumenty s vazbou na vymezené podkapitoly. Práce bude postupovat hierarchicky od obecnějších problémů a konceptů směrem ke konkrétnějším aspektům, majících dílčí charakter. První problematikou bude vymezení „lidské přirozenosti“, která je v rámci obou historických aktérů podstatným východiskem a zkoumaným předpokladem pro správné uchopení nauky věnující se vládě. Následovat bude vymezení konceptu „moci“ z pohledu obou myslitelů. Na tento koncept bude navazovat podkapitola „Nástroje moci“, v rámci které budou prozkoumány aspekty dílčího charakteru, jako jsou vojsko a zákony, z pohledu obou autorů. Analytická část tedy začne od abstraktnějších témat směrem k aspektům majících dílčí charakter. Pro komparaci obou děl jsem využil českých překladů. Překlad Machiavelliho *Vladaře* je sice vybaven poznámkovým aparátem, který shledávám podstatným, nicméně jsem využil i italského originálu pro kontrolu některých pasáží z překladu, v kterých se dle mého úsudku občas objevují zavádějící významy slov (např. časté zaměňování Štěstěny za osud). Analytická část je prováděna induktivní metodou a textovou analýzou. Z hlediska Machiavelliho myšlení se práce nezabývá jeho tezemi o republice a také není věnována kompletní pozornost všem historickým osobám, které v díle zmiňuje. U Hobbesa jsem se zaměřil pouze na první a druhý díl *Leviathana* a na jeho koncept suveréna a monarchie, ostatní formy vlády, které Hobbes porovnává nejsou v této práci analyzovány. Analýza je uzavřena komparačním závěrem, jež shrnuje myšlení obou autorů a podstatu jejich děl.

2. Historický a kontextový úvod (informativní základ ze sekundární literatury)

Následující dvě kapitoly by měly poskytnout stručný náhled na životy Niccola Machiavelliho a Thomase Hobbesa, abychom je mohli zohlednit v rámci analytické části. Otevře se tak snad možnost nahlédnout do historického pozadí, které mohlo být pro vzájemnou odlišnost jejich koncepcí konstitutivní.

2.1 Niccoló Machiavelli

Niccoló Machiavelli (1469-1527) byl florentský spisovatel, státník, diplomat, historik a významný představitel italského humanismu. V životě si prošel intelektuálním vzděláním a náročnou diplomatickou kariérou, po které následovalo nešťastné období jeho uvěznění a mučení v rámci obnovy Medicejské vlády a zániku republiky. Ke sklonku svého života, který strávil na svém malém sídle, sepsal *Vladaře*, *Rozpravy*,¹ a další významná díla. Niccoló Machiavelli pocházel z nepříliš urozené a bohaté rodiny, jeho otec byl však entusiastickým humanistou a právníkem. První zmínka o Machiavelliho působení ve Florencii pochází z roku 1498, kdy zanikl Savonarolův režim,² jenž si kladl za cíl z Florencie udělat království boží na zemi.³ Girolamo Savonarola, dominikánský převor, který předchozí čtyři roky vládl florentské politice, byl společně se svými přívrženci svržen. Místo druhého kancléře⁴ zůstalo na pár týdnů neobsazeno, následně byl 19. června na toto místo dosazen, ještě neprosravený a v této praxi nezkušený, Niccoló Machiavelli, kterému v té době bylo 29 let.⁵ Nábor do této pozice se tradičně řídil přesně ustavenými pravidly. Kromě prokázání schopností v oboru diplomacie, byla po uchazečích požadována aplikovaná kompetence z oblasti *humanitních* znalostí. Koncept *studia humanitatis* pocházel z anticko-římské tradice, zejména z myšlení Marca Tullia Cicera, jehož pedagogické ideály byly oživeny italskými humanisty v 14. století a výrazně ovlivnily univerzity i povahu italského veřejného života. Humanistická studia byla nejlepší přípravou a školením pro správnou politickou kariéru; sám Cicero mnohokrát opakoval, že aby někdo projevil dobrou službu vlasti, musí tyto obory ovládat. Dobrá

¹ *Rozpravy nad prvními deseti knihami Tita Livie*

² SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 3

³ PESMAN, Roslyn. *Machiavelli, Soderini, and the republic of 1494-1512*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 48

⁴ Užívání pořadí zde není míněno chronologicky ale hierarchicky. Jednalo se tedy o víc mandátů v období první florentské republiky (1494-1512), které byly označovány číselně v pořadí za sebou podle jejich mocenského významu. Druhý kancléř byl sekretářem prvního.

⁵ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 3

služba státu dle Cicera znamenala jednat víc ve prospěch veřejnosti, než ve svůj vlastní, a tím tak bojovat proti korupci a tyranii.⁶ Náplní těchto studií byla nauka latinského jazyka, řečnictví a důkladné zkoumání starověkých dějin a morální filosofie. Humanistický diskurs ve Florencii ovládal veřejný, akademický a politický život; volení úředníci byli často jak vyučujícími profesory na univerzitách, tak i držitelé politických mandátů, a pokud nevyučovali, aktivně publikovali humanistické spisy. Tak tomu bylo například u Bartolomea Scaly, prvního florentského kancléře, který během své politické kariéry vyučoval na Florentské universitě, nebo u jeho následovníka, Marcella Adrianiho, jenž při práci publikoval edukativně orientované texty a před svou nominací působil a učil Machiavelliho na univerzitě. Tradice dosazování humanistických vzdělavců do politických úřadů má pravděpodobně původ u Coluccia Salutatiho, který byl kancléřem v roce 1375.⁷

Machiavelliho otec Bernardo byl právník s výraznými zkušenostmi a zájmy v humanistických oborech. Měl také blízké vztahy s mnoha uznávanými učiteli, včetně výše zmíněného Bartolomea Scaly. To je prokazatelné na Bartolomeovu traktátu *O zákonech a právních výnosech* (1483), který měl formu dialogu mezi ním a „mým přítelem a důvěrníkem“ Bernardem Machiavellim.⁸ Bernardo si dal záležet, aby jeho syn dostal řádné vzdělání v humanistickém směru. V sedmi letech Machiavelli začal navštěvovat svého prvního učitele Maestra Mattea, u kterého se věnoval studiu latiny. Ve dvanácti letech tento stupeň studia dokončil a byl předán do péče k proslavenému kantorovi Paolu Da Ronciglione, který vyučoval několik dalších významných humanistů z Machiavelliho generace. V tomto věku už Machiavelli psal vlastní latinské eseje, které měly formu imitace nejlepších vzorů klasické doby, jak tomu bylo zvykem u humanistických metod psaní. Svě vzdělání Machiavelli dokončil na Florentské univerzitě, kde se vyučil v klasických studiích, u již zmíněného Marcella Adrianiho. Díky těmto okolnostem můžeme blíže nahlédnout, proč bylo Machiavellimu roku 1498 umožněno nastoupit do pozice druhého kancléře v tak mladém věku. Adriani ve stejném roce získal pozici prvního kancléře a dle Skinnera je velmi pravděpodobné, že si Machiavelliho pamatoval a zajistil mu protekční výhodu. V kombinaci s dobrými vztahy Bernarda Machiavelliho s ostatními významnými humanisty, tak Niccoló snadno získal post druhého kancléře.⁹

⁶ Tamtéž, s. 4

⁷ Tamtéž, s. 5

⁸ Tamtéž, s. 6

⁹ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 6-7

2.1.1 Kancléřství a Machiavelliho kariéra:

Reforma Leonarda Bruniho z roku 1437 rozdělila florentské kancléřství do dvou úřadů. První úřad zastával první kancléř („primo cancellario“), jehož náplní byla správa komunikací s cizími státy. Post „Alium cancellarium“, později znám jako druhé kancléřství, měl za úkol sepisování a třídění všech dopisů a jiných dokumentů, které byly odesílány, či se jinak vztahovaly k místním správním celkům vně území městského státu. Bartolomeo Scala ve svém úřadu roku 1483 kancléřství opět reformoval a zavedl úřad šesti kancléřů, označovaný jako „sekretáři signorie“. V rámci této reformy byli do úřadů zavedeni také dva sekretáři s úkolem „*správy všech záležitostí, včetně velmi důležitých*“,¹⁰ a byli odpovědní za šetření a archivování dokumentů vztahujících se ke všem politickým a diplomatickým záležitostem.¹¹

Machiavelliho náplní práce, jakožto druhého kancléře, bylo kromě diplomacie vedení administrativy týkající se vnitrostátních záležitostí a korespondence mezi městskými magistráty a jejich představiteli na různých územích Florencie. Hlášení, která se vážou k Machiavelliho pracovní činnosti, známá také pod pojmenováním „*scritti di governo*“, jsou jedněmi z nejvíce studovaných pramenů této doby. Pouze mezi lety 1498-1505, což je méně než polovina délky Machiavelliho úřadu, bylo napočítáno 5493 spisů, a všechny pocházely z Machiavelliho rukou. Jednalo se o převážně o korespondenci spravovanou ve jménu *desítky* („*Dieci*“) a *signorie*, což byla dvě politická „těla“ zodpovídající za teritoriální komunikaci.¹²

Kromě kancléřského úřadu, byl Machiavelli jmenován i do funkce jednoho z šesti tajemníků prvního kancléře a krátce na to nastoupil i do úřadu *desítky*, což byla instituce zřízená roku 1384 díky rostoucím vojenským a diplomatickým potřebám ve Florencii, které obzvlášť narůstaly během období *quattrocenta* a ke konci 15. století, v období italských válek (1494-1559). Původně byla tato instituce zřizována pro dočasně vojenské potřeby, ke konci 15. století ji byl zajištěn permanentní status. *Desítka* držela vlastní kancléřství se svými úředníky, a kromě diplomacie byla zodpovědná za správu florentského vojska, komunikaci s důstojníky a za platby žoldáků a condottierů (velitel žoldáckého útvaru).¹³ Machiavelli tak mimo své kancléřské činnosti, mohl být povinován služebními cestami ve jménu *desítky*, a působit jako jejich tajemník zajišťující informační materiál o

¹⁰ „managing all affairs, even very important ones“ (překlad vlastní) in: GUIDI, Andrea. The Florentine Archives in Transition: Government, Warfare and Communication (1289–1530 ca.). *European History Quarterly* [online]. SAGE Publishing, 2016, June 3, 2016, **46**(3), 458-479 [cit. 2022-05-28]. ISSN 0265-6914. Dostupné z: doi:DOI: 10.1177/0265691416648261, s. 465

¹¹ Tamtéž, s. 465-466

¹² Tamtéž, s. 466

¹³ Tamtéž, s. 466-467

zahraničních událostech.¹⁴ Machiavelliho diplomatická kariéra byla intenzivní a zcela jistě náročná; během svých čtrnácti let v úřadu se účastnil více než 40 delegací, jejichž náplní bylo vyjednávání, komunikace s panovníky a předávání utajovaných dokumentů a zpráv *signorii*.¹⁵ Vypsát kontext ke všem jeho delegacím by pro rozsah této práce nebylo vhodné, tudíž se pokusím vypsát alespoň několik významných, jež ovlivnily jeho myšlení a napsání *Vladaře*.

První zahraniční misí v rámci jeho úřadu byla cesta na francouzský dvůr roku 1500 společně s Francescem della Casa. Účelem této urgentní delegace bylo vyřešení pisánské krize. Pisa byla od roku 1406 pod nadvládou Florencie,¹⁶ roku 1494 však využila francouzské invaze, vedené Karlem VIII. a osamostatnila se.¹⁷ Florencie byla několik let v nepříznivé válce, ve které se jí nedařilo si Pisu opět podmanit a požádala Ludvíka XII., aby ji pomohl dobýt zpět. Ludvík žádost přijal, ale jeho výprava byla neúspěšná. Žoldáci najmutí Florencií dezertovali, švýcarská pomocná síla se vzbouřila z důvodu nezaplacení žoldu a útok byl odvolán.¹⁸ Machiavelliho pověřením bylo urovnání této nezdařilé akce a s ní souvisejících obvinění, že Florencie neposkytla dostačující proviant pro francouzskou armádu. Jeho cesta a pobyt ve Francii si vyžádala zhruba sedm měsíců (červenec 1500 až leden 1501), během kterých se setkal a dlouho diskutoval s hlavními osobnostmi francouzské politiky jako byl například kardinál Rouen, Georges d'Amboise,¹⁹ mj. zmiňovaný v 3. kapitole *Vladaře*.²⁰ Machiavelliho delegaci se bohužel nepodařilo zapůsobit na francouzského krále, který se spíše zajímal o to, zda je vůbec Florencie přínosným spojencem. Aby toho nebylo málo, Florentské diplomatické akce byly vůči královskému dvoru časově nedůsledné, což ještě více vyvolávalo pochybnost ze strany Francie, která se, dle Machiavelliho slov, ohlížela pouze po dobře vyzbrojených, nebo bohatých spojencích. Zde se Machiavelli poučil o tom, že je třeba ve válce jednat rychle, bez průtahů a nerozhodnosti.²¹

V následujících dvou letech se však objevila nová a znepokojující hrozba. Roku 1501 byl Cesare Borgia svým otcem papežem Alexandrem VI. jmenován vévodou Romagne. Cesare poté začal plánovat svou expanzivní vojenskou kampaň proti Faenze a Piombinu, jež si také získal a bylo jen otázkou času, kdy se jeho expanze dotkne Florencie.²² V létě roku 1502 Cesarovi důstojníci

¹⁴ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 7

¹⁵ BLACK, Robert. *Machiavelli in the chancery*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 32-33

¹⁶ *Encyclopaedia Britannica*, Pisa

¹⁷ PESMAN, Roslyn. *Machiavelli, Soderini, and the republic of 1494-1512*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 50

¹⁸ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 8

¹⁹ BLACK, Robert. *Machiavelli in the chancery*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 33

²⁰ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 22

²¹ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 8-9

²² Tamtéž, s. 10

podnítili rebelii v Arezzu, které v té době spadalo po florentskou nadvládu. Cesare poslal žádost florentské ambasádě s cílem tuto krizi vyřešit a zároveň si získat formální spojenectví s Florencií.²³ Machiavelli byl tedy v říjnu 1502 vyslán za vévodou do Imoly, s kterým následně strávil čtyři měsíce. Dle Skinnera byla tato výprava velmi významnou a ovlivňující událostí Machiavelliho začínající kariéry, neboť tohoto setkání se zájmem využil pro mnoho soukromých rozhovorů s Cesarem, jenž se netajil svými plány a ambicemi.²⁴ Při psaní *Vladaře* Machiavelli osobu Borgii analyzoval a posloužila mu jako příklad rychlého vzestupu, ale i pádu. Machiavelli Cesareho uznával jako vévodu mimořádných schopností, ambicí a odvahy, zvláště pak jako osobu, jež je třeba v rámci italské politiky brát naprosto vážně. Byly to však unáhlené závěry, jak sám také ve *Vladaři* potvrdil, jelikož Cesare se dle Machiavelliho slov příliš spoléhal na *Fortunu* a z ní vyplývající protekční postavení, které mu zajišťoval jeho otec. Jeho cíl podmanit si Itálii tak ztroskotat krátce poté, co jeho otec roku 1503 zemřel. Koncem prosince roku 1502 ještě Cesare stihl vykonat jeden z posledních významných činů, u kterého byl Machiavelli svědkem, a jež na něj natolik zapůsobil, že se jím inspiroval při psaní 7. a 17. kapitoly *Vladaře*. Šlo o situaci v Romagni, kde Cesare během svých tažení ponechal správu v rukou Dona Ramira de Lorque, „bezohledného a rázného muže, a propůjčil mu rozsáhlou pravomoc“.²⁵ Pevnou rukou se Ramirovi povedlo obnovit pořádek a vymýtit korupci, nicméně po jeho tvrdé a efektivní správě byl Cesarem zabit, rozčtvrcen a na několik dní vystaven na náměstí; lid byl tak uspokojen, ale zároveň zůstal v uvědomění, kdo je jejich pánem. Cesare měl obavy, že by si obyvatelstvo znechutilo jeho vládu, nebo hůř, že by se proti němu, kvůli Ramirově krutovládě, vzbourilo. Borgia tak ukázal, že je nanejvýš důležité vyhnout se nenávisti vůči osobě panovníka a zároveň ponechat poddané ve stavu bázně.²⁶

Roku 1503 byl Machiavelli poslán do Říma, aby podával informace *válečné desítce* o mimořádné krizi, která se zde začínala projevovat v rámci změn na papežském stolci. V říjnu 1503 zemřel Alexandr VI. a nově zvolený papež Pius III. skonal po pár týdnech. Borgia uzavřel dohodu s kardinálem Giulianem della Rovere, která měla zajistit kardinálovi podporu během konkláve. Rovere mu měl za odměnu zaručit pozici velitele papežských vojsk. Machiavelli usoudil, že by tento vývoj mohl znamenat další pokračování vévodovy expanze směrem k florentským hranicím. Díky Borgiově podpoře byl většinově zvolen Giuliano della Rovere jako Julius II. K naplnění dohody ale mezi Roverem a Borgiou nedošlo a Machiavelli to ve svých dopisech *desítce* dobře odůvodnil: nový papež na Cesareho otce a s ním spojenou rivalitu zcela určitě tak rychle nezapomněl. Rovere byl

²³ BLACK, Robert. *Machiavelli in the chancery*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 33; SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 10

²⁴ Tamtéž, s. 11

²⁵ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 39

²⁶ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 46

totiž během pontifikátu Alexandra VI. poslán na deset let do vyhnanství a tuto křivdu ze strany Borgiů nesl hořce. Cesare marně několik týdnů vyčkával na Rovereho odměnu, nicméně se mu dostalo pouze ignorování, a nakonec i uvěznění v papežském paláci²⁷. Mezitím se v Romagni schylovalo k dalším povstáním a k rozkrádání jeho majetku. Machiavelli tak ve svých *zprávách* desítkrát podotkl, že Borgiovi dochází štěstí, kterým donedávna tak velkou mírou oplýval, a že pomalu ale jistě kráčí do hrobu. Dle jeho slov byl totiž otupen štěstím a jeho sebevědomí jej zaslepilo.²⁸ Machiavelli Cesareho pád uzavírá v závěru 7. kapitoly *Vladaře*: „*Nikdy neměl dopustit, aby byl zvolen některý z kardinálů, kterým ukřivdil nebo kteří měli důvod, aby se ho po zvolení obávali. Lidé jsou k nám nepřáteli buď z nenávisti, nebo ze strachu.*“²⁹

2.1.2 Machiavelliho koncept domobrany:

V průběhu *quattrocenta* italská knížata běžně využívala najatých žoldnérů. Machiavelli na tuto skutečnost nahlížel kriticky a vždy odsuzoval najímání žoldáků oproti instituci stálých vojsk. Tento postoj zaujal v souvislosti s florentskými katastrofálními pokusy získat zpět Pisu (v letech 1500 a 1505; žoldáci se buď vzbouřili nebo dezertovali) a v souvislosti se svým setkáním s Cesarem Borgiou. Poté co se Cesare roku 1502 vypořádal se svými zrádci (condottieři Orsini a Vitelli) si pro jistotu zřídil vlastní vojsko, aby se nemusel spoléhat na ostatní (Borgiovy snahy zajistit si co největší mocenskou autonomii Machiavelli velmi vychvaloval).³⁰ Přelom 15. a 16. století byl obdobím střelného prachu, děl a ručních zbraní; středověké vojenské strategie se rychle přestaly osvědčovat. Florencie byla však, z hlediska vojenských reforem, konzervativní a odmítala se přizpůsobit nové době, na rozdíl od ostatních městských států, které se začaly adaptovat už v 15. století. Mezitím co ostatní státy experimentovaly s novými způsoby zavádění vojenských odvodů, tak se bohatí florentští obchodníci zdráhali zavádět fiskální zdroje, potřebné pro udržení stálé armády, a nadále využívali žoldnérů. Florencie díky tomu byla bezbranná vůči vnějším agresím a výpadům. Potvrzením její bezbrannosti byla francouzská invaze roku 1494, jejímž následkem bylo vypuzení Medicejských z vládnoucí pozice nad Florencií a ztráta důležitého přístavního města Pisy. Mnoho kritiků se po této zkušenosti ozvalo, mezi nimi hlavně Machiavelli, který odsuzoval zdrženlivost vládnoucích elit vůči zavedení stálého vojska. V letech 1499 až 1503 začal Machiavelli na základě znalostí, které získal čtením antických historiků a vojenských traktátů, a zkušeností, jež mu poskytlo

²⁷ Tamtéž, s. 19

²⁸ Tamtéž, s. 11-14

²⁹ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 43

³⁰ Tamtéž, s. 41; SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 20, 36-38

setkání s Cesarem Borgiou, pracovat na vlastních idejích o vojenské domobraně. Tyto ideje chtěl Machiavelli předložit signorii a pomocí Francesca a Piera Soderiniho se jeho návrh dostal přes legislativní zasedání. Machiavelli věděl, že není moudré ozbrojit město zmítající se ve frakčních konfliktech. Hlavním zdrojem ozbrojených sil měli být rolníci z přilehlých venkovských oblastí (tzv. *contado*) florentského teritoria. Jeho návrh byl převratný v tom, že chtěl vytvořit permanentní domobranu, která by byla verbována a trénována i během mírového období. Na konci roku 1505 pověřil regiony Mugello a Casetino verbováním mužů ve věku 15 až 40 let. Zpočátku se do tohoto procesu přímo zapojoval a jako kapitána domobranu najal proslulého a krutého Miguela de Corella, bývalého Cesarova stoupence. Florentská rada oficiálně schválila domobranu 6. prosince 1506 a správu nad ní svěřila novému magistrátu *devítky (the Nine of the Militia)*. První komise tohoto magistrátu byla zvolena v lednu 1507 a jejím kancléřem byl ustanoven Machiavelli. Svůj úřad držel souběžně se svými ostatními pozicemi, jimiž bylo druhé kancléřství a členství ve válečné desítce, až do roku 1512.³¹ Jeho počínání jakožto organizátora florentské domobraně ale nespĺnilo očekávání; roku 1512 byla domobrana vyslána k obraně Prata před španělskou armádou, která ale jejich milici rozprášila. Nehledě na tuto skutečnost ale Machiavelli ve svém *Umění války* (1521) a v závěrečné kapitole *Vladaře*, věnované Medicejským, stále prosazoval svou argumentaci, že „není věrnějších, udatnějších a lepších vojáků“³², než svých vlastních.³³

2.1.3 Závěr Machiavelliho kariéry:

Obchodní a bankéřská rodina Medicejských byla v rámci dějin renezanční Itálie neoddelitelnou součástí florentské politiky, a to nejen v období raného novověku; Florencii dominovali od třicátých let 15. století, a u moci se udrželi po další tři století v pozicích patronů, papežů a vladařů.³⁴ Během Machiavelliho života hráli zásadní roli. Jejich vláda byla sice přerušena 18 let dlouhým exilem, nicméně roku 1512 se navrátili k moci, s cílem rozpustit republiku a nastolit centralizovanou vládu. Medicejští si získali zpět svou moc díky událostem z let 1510-1512: roku 1510 papež Julius II. vyhlásil válku Francii, kvůli které byl 4. října 1511 přinucen k spojení s Ferdinandem Španělským. Julius si tak získal mocnou španělskou pěchotu, která během následujícího roku napochodovala do Itálie, aby vypudila francouzská vojska. Španělé postupně dobyli Ravennu, Parmu, Bolognu, až nakonec Francouze vypudili za hranice Milána. Po tomto

³¹ HÖRNQVIST, Mikael. *Machiavelli's military project and the Art of War*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 112-114

³² MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 138

³³ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 37

³⁴ NAJEMY, John M. *A history of Florence 1200-1575*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008., s. 250

úspěšném tažení se Španělé zaměřili na Florencii, která měla rozporuplnou diplomatickou historii s Francií a se Svatým stolcem.³⁵ Florencie se pokusila 29. srpna prostřednictvím Machiavelliho miličních sil ubránit Prato před španělskými vojsky, kde však byla poražena a začátkem října kapitulovala.³⁶ Následkem těchto událostí byl návrat Medicejských k moci, načež došlo k strukturální reorganizaci mocenského centra, důsledkem čehož byl Machiavelli zbaven všech státnických pozic.³⁷ Machiavelli byl 10. listopadu 1512 odsouzen k ročnímu exilu. Roku 1513 ho zasáhla největší rána, jak poukazuje ve svém věnování z *Vladaře* Lorenzovi Medicejskému,³⁸ že nezaslouženě snáší „velkou a krutou nepřízeň osudu“.³⁹ V únoru tohoto roku došlo k neúspěšnému pokusu o spiknutí proti Medicejským, ze kterého byl obviněn i Machiavelli. Trestem bylo mučení, uvěznění a pokuta.⁴⁰ Machiavelli byl však po zvolení nového a prvního Medicejského papeže⁴¹ propuštěn díky oslavné amnestii.⁴²

Během své diplomatické kariéry se setkal také s dvěma lidmi, kteří ho dle Skinnera asi nejvíce ideově ovlivnili. Prvním byl volterrský kardinál Francesco Soderini, s nímž Machiavelli vedl rozhovor v den, kdy byl zvolen papež Julius II. Soderini v rámci diskuse s Machiavellim podotkl, že vkládá velké naděje do nově zvoleného papeže, ale že dobré výsledky lze očekávat pouze když se harmonicky sladí s dobou. Druhou významnou zkušeností pro Machiavelliho bylo setkání o dva roky později v rámci vyjednávání se sienským pánem Pandolfem Petruccim. Machiavelliho posláním ze strany *signorie* bylo zjistit Petrucciho pohnutky vůči Florencii. Petrucci se vyjádřil nestoudně, jeho vláda totiž měla spočívat v přizpůsobování se každému dni a hodině, protože časy jsou silnější než mozky, a tím se tak snažil chybovat co nejméně.⁴³

³⁵ Původně se totiž na začátku 16. století Florentáné spojili s Francií, ale vzhledem k pádu Cesare Borgii, se kterým se také snažili uzavřít formální spojení, se Florencie dostala do patové situace; papežský stolec získal kardinál Della Rovere, díky Cesareho podpoře. To se však Cesaremu nevyplatilo, protože se mu Julius II. pomstil za minulé křivdy. Na Florencii bylo tedy nahlíženo jako na nepřátelskou frakci a Florentáné byli opravdu v nepříjemné situaci, obzvláště poté co Francie prohrávala válku se svatou ligou během let 1511-1512.

³⁶ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 21-22

³⁷ BUTERS, Humfrey. *Machiavelli and the Medici*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 64

³⁸ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 22

³⁹ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 8

⁴⁰ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 22; Jak moc a jestli se vůbec na tomto komplotu Machiavelli podílel nelze úplně potvrdit. Mezi historiky (Q. Skinner, M. Najemy) panuje stanovisko o jeho nevinosti. Machiavelli byl obviněn na základě jeho skeptických názoru ohledně stability nového režimu, obsažených v jeho prvním *Decennale*, díky čemuž byl označen jako sympatizant Boscoliho a Capponiho nepodařeného pokusu zavraždit Giuliana de' Medici a další členy jeho rodiny. NAJEMY, John M. *A history of Florence 1200-1575*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008., s 426-427

⁴¹ Kardinál Giovanni de' Medici, jako papež Lev X.

⁴² SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 23

⁴³ Tamtéž, s. 17-18

Po jeho nepříjemných událostech s pojených s pádem republiky se Machiavelli usadil ve skromném rodinném příbytku Sant'Andrea v Percussině,⁴⁴ kde svůj čas trávil studiem klasických dějin, díky čemuž bylo jeho vyhnanství snesitelnější. Machiavelliho státnická kariéra sice skončila, ale zato započala nová etapa jeho intelektuálního života naplněná analýzou politických jevů, kterých byl doposud přímým účastníkem. Jeho cílem bylo shrnout postřehy získané během patnáctileté státnické kariéry. Výsledkem jeho životního resumé bylo dílo *Vladař*, které se v podobě rukopisů objevilo už roku 1513.⁴⁵ K oficiálnímu vydání došlo až roku 1532, pět let po Machiavelliho smrti, díky jeho manželce Mariettě Corsini. Dokončení *Vladaře* v roce 1513 je nicméně prokázáno v Machiavelliho dopisech určených Francescu Vettorimu, kde mu oznamoval zhotovení jeho díla *De principatibus*, na němž údajně pracoval 6 měsíců.⁴⁶ Dalším důkazem dřívějšího „publikování“ *Vladaře* je analýza Arthura Burda, ve které zkoumal korespondenci mezi Pandolfem Bellaciem a Machiavelliho přítelem, Biagiem Buonaccorsim, kde Buonaccorsi vyzýval k obraně Machiavelliho díla před těmi, kteří jej shazovali kvůli „zlomyslnosti nebo zášti“.⁴⁷ V dopise není uvedeno původní datum, ale fakt, že v jeho obsahu bylo ve spojení s rukopisem *Vladaře* užito slovo „nuovamente“ (nově) a že se Buonaccorsi odkazoval k Machiavelliho rukopisu s užitím jeho původního názvu, vypovídá o vysoké pravděpodobnosti, že byl dopis napsán krátce po roce 1513.⁴⁸

Kromě *Vladaře*, byly výsledkem Machiavelliho „důchodu“ také další významné spisy, jako například *Umění války* (1521) a *Rozpravy nad prvními deseti knihami Tita Livie*, publikované ve stejném roce. V letech 1516-1517 se Machiavelli účastnil literárně-rekreačních sezení v zahradách Orti Oricellari, které pořádal Cosimo Rucellai. Zde se setkávali humanisté a historikové, kteří diskutovali politiku a dějiny. Kromě toho se zde probíral přínos italského a latinského jazyka v rámci literatury a docházelo i k psaní a pořádání divadelních her. To Machiavelliho ovlivnilo natolik, že sám několik her a fiktivních děl napsal, nejznámější z nich byla *Mandragola* (1518), mj. *Umění války* a *Rozpravy* napsal na žádost svých přátel z tohoto spolku. Účast na oněch sezeních Machiavellimu posloužila jakožto vymanění se z tristního a zoufalého života na svém statku, obzvláště poté co, skrze

⁴⁴ NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. xv

⁴⁵ GIORGINI, Giovanni. Five Hundred Years of Italian Scholarship on Machiavelli's Prince. *The Review of Politics*. 2013., S. 625

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ „malignitá o invidia“. MACHIAVELLI, Niccolò, BURD, L. Arthur, ed. *Il Principe: With an Introduction by Lord Acton*. Oxford: Clarendon Press, 1891, s. 34

⁴⁸ Tamtéž

Francesca Vettoriho marně a neúspěšně usiloval o opětovné začlenění do florentského politického života.⁴⁹

2.1.4 Diskursivní kontext z hlediska produkce a šíření vědění, v období italského humanismu:

Městská oligarchie a politické režimy v období italských renesančních států využívali byrokracii jako nástroj k legitimizaci své moci. Produkce, ale i zachovávání dokumentů bylo přímo ovlivněno kulturními a politickými předpoklady vládnoucích skupin. Jedním ze známých příkladů, který se váže k změně režimu, bylo svrhnutí Athénské vévody roku 1343. Tato konspirace vyvrcholila zničením archivů, vedených za jeho vlády. Mezi právními dokumenty, které podlely ohni, byly mj. ty, které se týkaly persekuce politické opozice, z níž se mnoho účastníků dostalo po převratu k moci.⁵⁰

Humanističtí autoři a jejich metody psaní byly zakládány na obnovování a zachovávání antických textů. To se projevovalo metodami jako byly historická studia, kritická zpracování textů a literární imitace. Nicméně je třeba na tyto metody nahlížet kriticky; výsledné texty italských humanistů nebyly přesné rekonstrukce. Forma a sdělení měla být relevantní pro soudobé čtenáře, tudíž docházelo k umělecky zpracovaným textům, které ale byly často vytrženy z kontextu.⁵¹

⁴⁹ *Society, class, and state in Machiavelli's Discourses on livy*. In: NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010., s. 97; SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s 55

⁵⁰ GUIDI, Andrea. The Florentine Archives in Transition: Government, Warfare and Communication (1289–1530 ca.). *European History Quarterly* [online]. SAGE Publishing, 2016, June 3, 2016, **46**(3), 458-479 [cit. 2022-05-28]. ISSN 0265-6914. Dostupné z: doi:DOI: 10.1177/0265691416648261, s. 463

⁵¹ DAVIS, John A. a John M. NAJEMY, ed. *Italy in the Age of the Renaissance: 1300-1550*. 2. Oxford: Oxford University Press, 2004., s. 37-38

2.2 Thomas Hobbes

Thomas Hobbes (1588-1679), anglický filosof a politický teoretik, narozený ve farnosti Westport, severozápadně od malého města Malmesbury, pocházel z široké rodiny, jež si zajistila bohatství výrobou vlny, tkalcovstvím a koželužstvím. Výjimkou byl jeho otec, nepříliš vzdělaný kněz, mající pod správou malou farnost v Brokenborough, jedno z nejchudších míst ve zdejší oblasti. Thomas Hobbes senior během své kariéry údajně strávil více času v krčmě než v kostele. Když roku 1602 arcidiákon navštívil malmesburskou diakonii, Hobbesův otec se nedostavil, jak od něj bylo očekáváno a o dva měsíce později byl povolán před diakonský soud kvůli nedostačujícím kázáním. Aby toho nebylo málo, byl roku 1603 obviněn z pomluvy foxleyského vikáře Richarda Jeanea. Následkem toho byl předvolán k pokání do foxleyského kostela, kam se ale také nedostavil. Za toto chování dostal pokutu, kterou nezaplatil. Z těchto důvodů mu hrozila exkomunikace, ke které nakonec i došlo, pro pronásledování a napadení výše zmíněného vikáře roku 1604.⁵²

2.2.1 Hobbesovo vzdělání, kariéra a intelektuální život:

Touto dobou ale jeho syn už studoval na Oxfordské univerzitě. Zda se ještě viděl se svým otcem není známo. Důvod jeho studia byl nejspíše podobný jako u jeho otce; Thomas Hobbes byl nejmladším z rodiny a podle tradice se tak měl vzdělat v náboženském směru a na základě toho si zajistit i odpovídající kariéru. Z toho Malcolm soudí, že v Hobbesovi tato povinnost mohla ještě více posílit už tak silné antiklerikální tendence, kterými byl Hobbes známý.⁵³ Hobbes vděčil za své vzdělání na Oxfordu dvěma osobám. Byl to jeho strýc Francis, který mu vzdělání zaplatil; a mladý klerik a klasicistický učitel, Robert Latimer, který Hobbese naučil latinu a řečtinu na vysoké úrovni v malé škole ve Westportu. Latimer byl pro Hobbese jakýmsi morálním a intelektuálním vzorem, sám byl absolventem puritánské Magdalen Hall, jedné z chudších vzdělávacích institucí na Oxfordu, kam byl také Hobbes poslán ve věku třinácti až čtrnácti let.⁵⁴ Z této části Hobbesova života je ohledně jeho studia známo velmi málo. Snad jen to, že choval sympatie ke kalvinistickému učení, a že zavrhoval aristotelskou logiku a fyziku, kterou se učil. Místo studia těchto záležitostí Hobbes preferoval číst o objevování „nového světa“ a studovat mapy země a hvězd. Hobbesův vztah k astronomii lze vnímat jako jeho první vědecký zájem, jenž se projevil při jeho pozorování komety,

⁵² MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006)., s. 14-15

⁵³ Tamtéž, s. 14

⁵⁴ Tamtéž, s. 15-16

kteřá byla viditelná pouhým okem roku 1618.⁵⁵ Byla to mimochodem první kometa zkoumaná pomocí teleskopu.⁵⁶ Hobbes velmi litoval, že mu nebylo umožněno studium exaktních věd a matematiky, na což si také stěžoval v *Leviathanovi*. Tvrdil, že donedávna geometrie neměla na univerzitách místo, a že by se měla vyučovat už od mladého věku, protože je to nejlepší způsob, jak trénovat logické myšlení.⁵⁷

Poté co Hobbes dokončil bakalářské studium,⁵⁸ dostal skrze ředitele Magdalen Hall, Johna Wilkinsona, nabídku práce jako soukromý učitel u Williama Cavendishe, bohatého velkostatkáře, který byl roku 1605 titulován baronem, a 1618 se stal prvním hrabětem Devonshiru. Hobbesovým studentem byl jen o pár let mladší budoucí dědic hrabství, William Cavendish mladší. William měl s Hobbesem přátelský vztah a nebyl intelektuálně nenadaný; roku anonymně publikoval krátký ale elegantní traktát, *A Disourse against Flatterie*. Tři roky na to se Hobbes a mladý Cavendish vypravili na cestu do Francie a Itálie. V letech 1614-1615 se v Benátkách kvůli Williamově práci na překladech *Esejů*⁵⁹ Francise Bacona naučili oba italsky. Francis Bacon v letech 1617-1621 držel úřad Lorda kancléře a Thomas Hobbes mu pomáhal s kancelářskými povinnostmi a v posledních letech jeho života také spolupracoval na jeho překladech.⁶⁰ John Aubrey o Baconovi píše, že se rád v rámci kontemplančí procházel ve své gorhamburské rezidenci, kde diktoval ostatním gentlemanům své myšlenky a ze všech nejradši trávil čas právě s Thomasem Hobbesem, který mu údajně nejlépe rozuměl.⁶¹ Hobbes udržoval styky s Baconem už od let 1617-1618, ale je těžko dohledatelné, zda byl Hobbes Baconem nějak výrazněji myšlenkově ovlivněn. Byly zde sice určité tendence, které měli oba podobné, jako například zaměření v naturalismu,⁶² nebo jejich názor na nahrazení

⁵⁵ Tamtéž, s. 16

⁵⁶ [https://galileo.ou.edu/exhibits/three-comets-1618#:~:text=In%201618%2C%20three%20comets%20appeared,Rome%20College%20\(Collegio%20Romano\).](https://galileo.ou.edu/exhibits/three-comets-1618#:~:text=In%201618%2C%20three%20comets%20appeared,Rome%20College%20(Collegio%20Romano).)

⁵⁷ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). ISBN 9781139001571. s. 16

⁵⁸ Správné pojmenování titulu je „*Baccalaureus atrium*“, tedy B.A. Viz STRAUSS, Leo. *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis*. Chicago & London: University Of Chicago Press, 1996. ISBN 9780226776965. s. 30

⁵⁹ *The Essayes or Counsels, Civill and Morall* (1625)

⁶⁰ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). ISBN 9781139001571. s. 18

⁶¹ „His Lordship would often say that he better liked Mr. Hobbes's taking his thoughts, then any of the other, because he understood what he wrote, which the others not understanding“. AUBREY, John, DICK, Oliver Lawson, ed. *Aubrey's Brief Lives*. London, UK: VINTAGE, 2016., s. 322

⁶² Filosofický směr, který považuje fyzickou přírodu za jediný princip výkladu všech jevů. Viz *naturalismus* in: OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. 4., rozšířené a přepracované vydání. V Praze: Vyšehrad, 2018.

scholasticismu novým a stejně všeobecný systémem vědění. Žádné z těchto tendencí nebyly však význačné pouze pro Bacona.⁶³

Díky Williamu Cavendishovi ml. a jeho aktivitám se Hobbes také dokázal dostat mezi politickou společností. Cavendish byl v roce 1614 a 1621 zvoleným členem parlamentu za Derbyshire a jeho účast na sezeních si Hobbes pravděpodobně nenechával ujít. Mimo jiné si Cavendish ml. také v roce 1615 dopisoval s jistým benátským mnichem, jehož dopisy Hobbes překládal. Tento mnich, Fulgenzio Micanzio, byl přítelem a osobním asistentem Paola Sarpi, italského teologa, jenž zastával protipapežské názory. Sarpi se stavěl proti papežskému absolutismu a usiloval o oddělení církve od státu.⁶⁴ Hobbes se tak díky překladu Micanziových dopisů, které měly být určeny k širšímu publikování, setkal se Sarpioho názory⁶⁵ a tezemi k obraně Benátek před klatbou, kterou na Benátky papež uvalil roku 1606. Dle Malcolma byl Hobbes obzvlášť zaujatý Sarpioho tezemi.⁶⁶

Hobbes byl Cavendishem zasvěcen také do dvou obchodních společností: Virginian Company a Somer Islands Company. Hobbes z Virginské společnosti mohl od roku 1622 čerpat majetkový podíl a později se stal i podílovým vlastníkem obou těchto společností. Během 37 odlišných schůzí, v letech 1622-1624, se Hobbes dostal do styku s významnými politiky a spisovateli.⁶⁷ Tohle byl pravděpodobně prostor a období, kterými se Hobbes inspiroval při psaní XXII. kapitoly *Leviathana*.⁶⁸ Roku 1626 se Cavendish ml. jako nástupce stal hrabětem Devonshire, ale dva roky na to umřel. V té době Hobbes pracoval na překladu Thukydidova. To byla významná práce, jelikož se jednalo o první přímý překlad z řečtiny do angličtiny. Součástí bylo Thukydidovo zpracování Periklovy řeči na obranu athénské demokracie. Hobbesův překlad měl však royalistickou interpretaci, jež podvrtně ukazovala na demagogické athénské politiky a na nekompetentnost demokracie.⁶⁹

Hobbes ukončil službu u Cavendishů po úmrtí druhého hraběte a v letech 1629-1630 se nechal zaměstnat jako učitel syna bohatého velkostatkáře, Sira Gervase Cliftona. S Gervasem ml. pak cestoval po Francii a Švýcarsku. Během pobytu v Ženevě se Hobbes zabýval geometrií, u které

⁶³ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006)., s. 19

⁶⁴ Paolo Sarpi, in: <https://www.britannica.com/biography/Paolo-Sarpi>

⁶⁵ Jednalo se hlavně o názor, že „jedině dočasný vládce může být zdrojem všech jurisdikcí a vůči komu se také tyto vztahují“ „is the

⁶⁶ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006)., s. 19

⁶⁷ Tamtéž, s. 20

⁶⁸ Viz *O politických a soukromých sdruženích poddaných*, in: HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látky, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 161

⁶⁹ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006)., s. 20

si oblíbil Euklidovy *Základy* a jeho deduktivní metodu. Vzhledem k jeho předchozím znalostem z astronomie to asi nebylo poprvé kdy se věnoval geometrii, lze však jen těžko potvrdit, nakolik už byl předtím s Euklidovou problematikou seznámen. V následujících letech se Hobbes opět vrátil k hrabství Devonshire, kde doučoval třináctiletého syna ovdovělé hraběny. Devonshireského dědice musel Hobbes z důvodu jeho věku učit jednodušší látku, než na jakou byl zvyklý. Procvičoval s ním hlavně latinskou verzi Aristotelovy *Rétoriky*, z které mladý Cavendish zpracoval malou rozpravu, v níž se shrnovala Aristotelova analýza toho, jak mohou být lidé svedeni svými vášněmi a zájmy.⁷⁰ Tato tematika se podobá Hobbesově psychologii člověka, která je zpracována v prvním díle *Leviathana*; Dle Strausse, který komparoval Aristotelovy a Hobbesovy texty,⁷¹ byl Hobbes pravděpodobně aristotelským učením o vášních ovlivněn, zvláště pak jeho *Rétorikou*.⁷²

Nejvýznamnějšími lety pro rozvoj Hobbesova myšlení byla třicátá léta 17. století. V tomto období se Hobbes blíže zabýval vědou, zvláště svou oblíbenou optikou, ve které byl velmi nadaný.⁷³ Nejstarším zachovalým rukopisem z oboru optiky je *Latin Optical* (1640),⁷⁴ který mu pravděpodobně posloužil jako myšlenková předloha pro své pozdější dílo *De homine*,⁷⁵ spadající do trojdílné publikace *Elements of philosophy (De corpore, De homine, De Cive)*.⁷⁶ Kromě toho v této době nastínil hlavní teze, ze kterých později vzniklo jeho známé dílo *The Elements of Law* (1650). Hobbes se také sblížil s dvěma intelektuálně zaměřenými spolky: Welbeck academy, kterého byl součástí talentovaný matematik, Sir Charles Cavendish a Robert Payne, kaplan z Newcastlu, jež se později stal velmi blízkým přítelem Hobbese; a Great Tew circle, kde působily osobnosti jako canterburský arcibiskup Gilbert Sheldon a státník Edward Hyde, jež působil jako hlavní rádce Karla I. a jeho následovníka Karla II. Great Tew circle byl spolek vyznačující se odmítáním duchovní autority církve. Hobbesovo spojení s některými členy těchto spolků je nezpochybnitelné, představa, že byl jejich členem je však mylná. Welbeck academy byl spolek, který se fyzicky nescházel, nýbrž fungoval na základě korespondence, a pokud jde o Great Tew circle, Hobbes byl spíše příležitostným návštěvníkem.⁷⁷

⁷⁰ Tamtéž, s. 21

⁷¹ ARISTOTELES: *Rétorika*; HOBBS, Thomas: *De Homine, Elements of Law*

⁷² STRAUSS, Leo. *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis*. Chicago & London: University Of Chicago Press, 1996. s. 35-36, 42

⁷³ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 23

⁷⁴ Dílo, u kterého vznikl plagiátorský spor mezi Hobbsem a Descartem, ačkoliv v hlavních argumentacích, jež se týkaly kauzality percepce, byli oba předběhnutí Galileem a Beeckmanem; viz MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 25-26

⁷⁵ *De homine* spadalo do trojdílné publikace *Elements of philosophy (De corpore, De homine, De Cive)*

⁷⁶ Tamtéž, s. 25

⁷⁷ Tamtéž, s. 23

Roku 1634 se Hobbes vypravil na další vzdělávací výpravu po Evropě se svým studentem, třetím hrabětem z Devonshire. V září roku 1636 se navrátili do Anglie. S pověřením hraběte z Newcastleu měl Hobbes získat kopii Galileova *Dialogo*. Skrze hraběte z Newcastleu a jeho bratra Sira Charlese Cavendishe se Hobbes seznámil také s velmi vzdělaným mnichem, Marinem Mersennem, který byl mimo jiné přítelem Reného Descarta. Díky Mersennovi se Hobbes s Descartem i seznámil ačkoli mezi sebou měli spíše skeptický vztah, který se projevoval Hobbesovými námitkami⁷⁸ vůči *Meditacím o první filosofii* a kritikou Descartova pojetí metafyziky a dualismu. Mersenne byl významným prostředníkem husté sítě vědeckých a filosofických korespondencí;⁷⁹ roku 1642 nechal například vytisknout Hobbesův politický text *De cive*, pro menší skupinu intelektuálů, kteří měli tento text kriticky okomentovat.⁸⁰

2.2.2 Politický zvrát v Anglii, Hobbesův exil a zmařená reputace:

Hobbesova práce týkající se vědy a metafyziky byla na konci třicátých let 17. století přerušena politickou situací v Anglii. Na povrch se draly čím dál intenzivnější debaty ohledně narůstající absolutistické suverenity Karla I. Mezi nejznámějšími debatami byla ta, jež se týkala případu *Ship Money* v roce 1637,⁸¹ a šlo v ní především o problematiku limitů královské moci. Královská moc totiž mohla za zvláštních situací přesáhnout své meze a pouze král rozhodoval o tom, kdy tyto zvláštní situace vznikaly. Parlament v roce 1640 chtěl tyto pochybné aspekty královské moci vyřešit, načež byl ale králem rozpuštěn. Čtyři dny na to Hobbes věnoval své polemické dílo, *The Elements of Law*, svému patronovi, royalisticky zaměřenému hraběti z Newcastleu. V rámci tohoto traktátu se Hobbes snažil vyřešit výše popsané problematiky s parlamentem a královskou suverenitou tím, že chtěl vysvětlit povahu a rozsah suverénní moci na základě jejích principů. V jedné z posledních kapitol tohoto pro-royalistického textu Hobbes argumentoval, že poddaní mohou držet soukromé majetky jen do té míry, do které to dovoluje absolutní suverenita panovníka. Politické principy v *Elements of Law* Hobbes opíral o lidskou psychologii (jako to obdobně později udělal v *Leviathanovi*), která byla kompatibilní s jeho mechanistickou fyzikou. Jeho pojem *instrumentální rozum* („instrumental reason“), nebyl myšlen jako smysl hodnot, ale spíše

⁷⁸ Které byly Mersennem publikovány roku 1641.

⁷⁹ Tamtéž, s. 24

⁸⁰ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 2

⁸¹ Tzv. *Ship Money*, nebo *Shipmony*, byla středověká daň, která povinovala pobřežní města Anglie výrobou válečných lodí, nebo vyplacením kompenzace jejich ceny během válečného období. Ke sklonku vlády Karla I. byla tato daň obnovena a stala se jedním z motivů, které zapříčinily anglickou občanskou válku v letech 1642-1651. In: <https://www.britannica.com/topic/ship-money>; <https://www.britannica.com/event/English-Civil-Wars>

jako prostředek k dosažení různých cílů vycházejících z tužeb. Tužby mohly být různé a rozum mohl odhalit obecné pravdy o tom, jak si zajistit podmínky, díky kterým by člověk mohl zamezit tomu, co je pro něj škodlivé, resp. co ho frustruje. Ze všeho nejdůležitější byla lidská touha po absenci násilí (násilí primárně pocházející z anarchie, tedy z přirozeného stavu společnosti). Hobbes definoval jako „správné“ to, co není proti *rozumu*. A pokud má suverenita vůbec existovat, je nutné, aby se všechna práva poddaných této suverenitě podřídila. Tím chtěl Hobbes dokázat, že „rozumy“, které suverenitu stvořily, ji nutně musely ustanovit jako absolutní. Rukopisy *Elements of Law*, které kolovaly ve velkém počtu, způsobily kontroverzi ohledně jejich autora.⁸²

Hobbes se během svého pozdějšího života potýkal s mnoha problémy, zapříčiněnými i jeho antiklerikálními tezemi. Asi první nejvýznamnější skupinou, jež si znepřátelil, byly univerzity, kterých se kriticky a nekompromisně dotknul v *Leviathanovi*. Nepřátelství vůči Hobbesovi obzvláště narostlo během Barebone parlamentu,⁸³ kde padl návrh na kompletní zrušení univerzit, což vedlo k zaměření podezřívavé pozornosti vůči *Leviathanovi* a jeho autorovi.⁸⁴ Nicméně kolaps parlamentu a zavedení Cromwellova protektorátu hrozbu vůči univerzitám odvrátilo, jelikož hlavní představitelé tohoto nového mocenského zřízení byli vzdělaní členové vyšších tříd, jež se snažily zachovat tradiční instituce vůči takto radikálním změnám.⁸⁵ Proti Hobbesovi se však zaměřili dva významní oxfordští vědci, Seth Ward a John Wilkins, kteří roku 1654 publikovali text obhajující univerzity. Dalším Hobbesovým odpůrcem byl matematik John Wallis, jenž si vzal za cíl *De corpore* kde kritizoval Hobbesovy nekonzistentní geometrické metody. Hobbes byl pak s Wallisem ponořen v sekvenci polemických sporů o matematice a církevních názorech, trvajících téměř dvacet let. Vzhledem k tomu, že si Hobbes znepřátelil tyto přední intelektuály, nemohl se stát součástí významné osvětské akademie,⁸⁶ Royal Society. Hlavním důvodem jeho nepřijetí ale nebyla tato aféra, jelikož

⁸² MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 27-28

⁸³ Jednalo se o sezení, probíhající od 4. června do 12. prosince (1653), pojmenované po anglickém kazateli Praise-God Barbonovi (1596-1679). Účast na tomto parlamentu byla složena z puritánských následovníků Olivera Cromwella. Toto sezení vyvrcholilo 12. prosince sporem mezi konzervativci a radikály. Konzervativci obvinili radikály ze zničení duchovních, zákonných a majetkových institucí, načež konzervativci abdikovali. Tři dny na to byl zřízen *protektorát*, trvající do roku 1657, s Cromwellem jako protektorem Anglie. In: <https://www.britannica.com/topic/Barebones-Parliament>

⁸⁴ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 34

⁸⁵ SHAPIRO, Barbara J. *John Wilkins 1614-1672: an intellectual biography*. London, UK: University of California Press, 1969., s. 97

⁸⁶ Akademie neboli učená společnost, s dobrovolnou účastí, inspirovaná vzorem Platonovy akademie. Akademie měly zpravidla vědecké cíle, na které univerzity nestačily. Členové se zde věnovali hlavně přírodním vědám, ale i jazykům, literatuře a dějinám; obory, které byly na univerzitách zastíněny teologií a právem. Další odlišností od univerzit, které převážně spadaly pod správu církve, byla závislost akademií na královské moci. Nejvýznamnější akademií v Anglii byla *Royal Society of London for Improving Natural Knowledge*, zřízená okolo roku 1660, a „svou činností výrazně ovlivňovala dění na evropském kontinentě“. In: IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Utváření Evropy., s. 92

mezi členy Royal Society měl více přátel než nepřátel. Hobbesova matematická díla nebyla sice dokonalá, nicméně jeho práce v rámci optiky a fyziky byla na úrovni členů této akademie. To, co pravděpodobně nejvíce zapříčinilo zamezení jeho vstupu, byly Hobbesovy náboženské názory, jež se nechvalně proslavily, a jakákoliv veřejná spojitost s Hobbesem mohla být zdrojem potenciální ostudy pro ostatní členy Royal Society. V 60. a 70. letech 17. století byl Hobbes často napadán kvůli svému údajnému ateismu, odmítání objektivně stanovených morálních hodnot a jiných zhýralostí. Na začátku 60. let se objevily zvěsti, podle nichž určití anglikánští biskupové plánovali Hobbesa obvinít z kacířství. Roku 1666 Dolní sněmovna dokonce zřídila komisi pro zkoumání Hobbesových ateistických rouhání a světských názorů, rozporujících se s božskou esencí, a hlavní zaměření padlo na *Leviathana*. Hobbes na svou obranu napsal traktát o kacířských zákonech, kde se snažil prokázat, že by lidé za takové věci neměli být upalováni.⁸⁷ Zajímavý je doplňující příspěvek Hobbesova současníka a přítele, Johna Aubreyho, který aféru popsal tak, že „*ne dlouho po nástupu krále někteří biskupové podali návrh, aby tohoto starého dobrého gentlemana upálili*“.⁸⁸ S rostoucími obavami byl Hobbes dokonce přinucen spálit mnoho svých knih a spisů, mezi kterými byla báseň, v latinském hexametu a pentametu, o církevních (jak katolických tak reformovaných) zásadách do občanských práv. Dle Aubreyho byl Hobbes zcela určitě křesťanem, což si Aubrey potvrdil tím, že Hobbes přijal svátost od Dr. Johna Cosinse, kterému Hobbes také sdělil, že ze všech církví má nejradši anglikánskou.⁸⁹ To však stěží rámcuje Hobbesovo náboženské vyznání. Lze se spokojit možná s tím, že Hobbes byl, z hlediska soudobého diskursu, heretikem, to však nutně nepodmiňuje ateismus, také vzhledem k tomu, že ateismus v 17. století nutně neznamenal nevíru v Boha.⁹⁰ Hobbes nikdy nezpochybnil Boží existenci, jelikož ho vnímal jako první příčinu všeho.⁹¹

⁸⁷ MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 34-36

⁸⁸ „*not, long after the King was settled, some Bishops made a Motion to have the good old Gentleman burn't for a Heretique*“. In: AUBREY, John, DICK, Oliver Lawson, ed. *Aubrey's Brief Lives*. London, UK: VINTAGE, 2016., s. 329

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ <https://plato.stanford.edu/entries/hobbes/>

⁹¹ HOBBS, Thomas, TONNIES, Ferdinand, ed. *The Elements of Law: Natural and Politic*. Cambridge: Routledge, 1889 (2020)., s. 41

2.2.3 Závěr Hobbesova života a jeho literární praxe:

V posledních dekádách svého života byl Hobbes zaměstnán obhajováním své osoby před četnými obviněními z duchovní a akademické sféry. Výsledkem bylo sepsání mnoha obhajujících textů, například *Mr Hobbes Considered* (autobiografické dílo; 1662), *Problema physica* (1662), nebo důležitý dodatek k *Leviathanovi*, kde obhajoval toto dílo před obviněními z hereze. Tyto a mnoho dalších publikací, jako například jeho matematické práce a kompletní překlady Homérovy *Iliady* a *Odyssey*, poukazují, jak Hobbes dokázal být ve svém vysokém věku čilý. Hobbes aktivně pracoval a publikoval až do svých 91 let a co je více než pozoruhodné, že byl takto produktivní i přes jeho, pravděpodobnou Parkinsonovu chorobu, kterou měl údajně natolik rozvinutou, že od svých 68 let musel své texty diktovat osobnímu písaři. Poslední dekády strávil Hobbes u svého patrona, třetího hraběte z Devonshire, což mu zajišťovalo jistou protekci a bezpečí. Dalším benefitem byla jeho známost s jeho dřívějším studentem z 40. let, Karlem II., soudobým anglickým monarchou. Hobbes se skrze Johna Aubreyho spojil s králem krátce po začátku Stuartovské Restaurace. Karel II. mu zajistil velkorysou penzi, činící 100 liber ročně, společně s možností volného přístupu k Jeho veličenstvu. Hobbes toto privilegium využil pro získání svolení k publikování jeho veřejné stížnosti vůči Johnu Fell. Králova shovívavost ale vůči svému starému učiteli nebyla nezměrná, a ne všechny Hobbesovy žádosti byly vyslyšeny, jako například vydání Hobbesova díla *Behemoth*, které formou dialogu rozebíralo příčiny anglické občanské války, a pokus o znovu-publikování *Leviathana* roku 1670.⁹²

Přes všechny nesnáze, pramenící z jeho kontroverzní reputace, byl Hobbes obklopen i věrnými přáteli a obdivovateli, jako byli právník John Vaughan a výše zmíněný starožitník John Aubrey. Francouzský kruh intelektuálů, soustředící se v Paříži kolem Mersenneho a po jeho smrti kolem Gassendiho, do kterého spadaly osobnosti jako Samuel Sorbière, Thomas de Martel a Abraham du Prat, se vyznačoval velkým obdivem k Hobbesovi, jehož považovali za nejvýznamnějšího filozofa naživu. Francois du Verdus se dokonce naučil anglicky, jen aby mohl publikovat francouzský překlad *Leviathana*. Sorbière s velkým entusiasmem publikoval Hobbesova díla, jako například latinská verze *Leviathana* a *De cive*, a díky jeho počínání se Hobbesovy ideje rozšířily po kontinentu a k osobnostem jako byly Spinoza a Leibniz. Leibniz byl v 60. letech obzvlášť Hobbesem ovlivněn a tvrdil o něm, že neznal nikoho, kdo tak elegantně a přesně dokázal filozofovat.

⁹² MALCOLM, Noel, *A summary biography of Hobbes* in: SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). s. 34-37

Hobbes byl poslední rok svého života vážně nemocný, zemřel 4. prosince 1679, zhruba týden po jeho mozkové příhodě.⁹³

První zmínka o Hobbesově nejvýznamnějším díle *Leviathan* je prokázána v dopise, datovaném rokem 1650, od Roberta Paynea adresovaném Gilbertu Sheldonovi. Robert Payne byl oxfordský akademik, matematik a přírodní filosof, mimo jiné byl Hobbesův velmi drahý přítel. Gilbert Sheldon, správce All Souls College, byl společně s Paynem vypuzen z Oxfordu na základě rozhodnutí parlamentu roku 1648.

Zajímavým obdobím z Hobbesova života byla 40. léta. Hobbes si v této době zajistil významné postavení mezi autory politické filosofie. Jeho osoba byla ale v nebezpečné pozici kvůli politickým událostem v Anglii. Hobbes v listopadu 1640 utekl do Francie s obavami, že bude pronásledován parlamentárními autoritami, z důvodu jeho silně royalistického rukopisu, *The Elements of Law*.⁹⁴ Hobbesovo hlavní zaměření nebyla ale politická teorie; během deseti let jeho pobytu ve Francii, se věnoval převážně matematice, optice, fyzice a logice; politické psaní vnímal spíše rekreačně.⁹⁵ Nejvýznamnějším dílem, vycházejícím z těchto vědeckých oborů byl spis *De corpore*, první část jeho tripartity *Elements of Philosophy*.⁹⁶ Práce na tomto a dalších spisech byla ale během tohoto desetiletí značně pozdržena. V červenci 1646 byl do francouzského exilu poslán šestnáctiletý potomek Karla I. Stuartovce a jako jeho soukromý učitel matematiky byl vybrán Hobbes. Ačkoliv Hobbes musel doučovat mladého prince pouze hodinu denně, v praxi si tato povinnost žádala spoustu času, jelikož neexistoval přesný harmonogram a bylo často nutné čekat až tři hodiny na spontánní předvolání. Dalším důvodem jeho pomalejší produktivity byla vážná nemoc, která Hobbese postihla na několik měsíců.⁹⁷ Roku 1648 stuartovský princ odjel do Holandska a krátce na to ho následovali bratři Cavendishovi, Hobbesovi patroni, jež mu zajišťovali podporu a dohlíželi na jeho práci s *De corpore*. Hobbes Cavendishe sice ujišťoval, že do dvanácti měsíců práci dokončí, ale od října následujícího roku jeho korespondence poněkud utichla. Začal totiž bez vědomí jeho okolí pracovat na *Leviathanovi*. Nejranější zmínky o Hobbesově novém veledíle pochází z květnové korespondence 1650, s Robertem Paynem. Hobbes byl pravděpodobně i Paynem mírně ovlivněn, když s ním vedl diskusi o episkopálních tématech, jež jsou výrazně

⁹³ Tamtéž, s. 37-38

⁹⁴ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 2

⁹⁵ Tamtéž, s. 3

⁹⁶ Tamtéž, s. 4

⁹⁷ Tamtéž, s. 1, 4-7

v *Leviathanovi* probírána, zejména témata o božích intervencích, ve smyslu korunování panovníků.⁹⁸ Dle Malcolmových výpočtů a citovaných korespondencí Hobbes na *Leviathanovi* pracoval dvacet měsíců (1649-1650).⁹⁹ Hobbesovo nové dílo se převážně opíralo o základy, které mu poskytovalo jeho dřívější pojednání *De cive*. To je prokazatelné na podobnosti 31. kapitoly *Leviathana* s XV. kapitolou z anglické verze *De cive*, kde Hobbes téměř identicky popisuje podmínky absolutní svobody z hlediska přirozeného stavu.¹⁰⁰ Hobbesovy ambice byly u *Leviathana* ale mnohem větší než u *De cive*. Motivy pohánějící Hobbesa k napsání jeho pozdějšího díla se těžko dají přesně prozkoumat. Je jasné že soudobé události a místo, během kterých na (L) pracoval hráli roli. A jeho styky a rozhovory s dědicem Karla I. hráli také nelze přehlédnout.¹⁰¹ Hobbes byl podpůrcem stuartovců a royalistické strany během parlamentních sporů. Jeho práce na (L) prošla určitými změnami a vývojem, počínaje 47. rokem 17. století, kdy si pravděpodobně začínal utvářet první myšlenky a poznámky, týkající se tohoto díla, a které vycházely mj. i ze základů *De cive*. *Leviathan* není pouze přepracovanou verzí jeho původního traktátu o občanu. Jsou zde tři hlavní rozdíly, kterými *Leviathan* vynikal: 1) obnova, či znovuzpracování psychologické stránky člověka, původně promítnutá v *Elements of Law*, týkající se vnímání, vášní, jazyka apod., což v *De cive* chybělo;¹⁰² 2) zpracování kapitol jako byly *svoboda poddaných, systémy uvnitř státu, pojednání o veřejných ministrech, hospodářská témata, kapitoly o rádcích, a o zločinech a trestech*. Cílem Hobbesovy předchozí práce bylo poukázání na rozsáhlost politických práv a povinností, a odůvodnění podřízenosti suverénní moci. Zkrátka šlo o vědecké vypracování esenciálních prvků politických práv a povinností, s přidavkem funkcionalisticko-deskriptivního popisu klíčových částí, ze kterých se stát skládá. Tyto části (kapitoly) v *Leviathanovi* Hobbes přirovnává k lidskému tělu; 3) kompletně nové zpracování duchovních a teologických témat v 3. a 4. dílu, kde se Hobbes zabýval tématy ze svatého Písma, jako byli *andělé, duch svatý* a významy *zázraků*. Čtvrtý díl byl na danou dobu obzvlášť kontroverzní, jelikož polemicky rozebíral kapitoly odkrývající falešné doktríny, filosofické nauky a skupiny (převážně náboženské), jež takto dle Hobbesových slov klamaly.¹⁰³

Nejvýznamnějším pokrokem v Hobbesově politické teorii *Leviathana*, je zpracování konceptů *autorizace* a *zastupování* či *reprezentace*. Vůle suveréna zastupuje autorizující vůli všech jeho podřízených, a autorizace něčího jednání pro Hobbesa znamená toto jednání „vlastnit“, tzn.

⁹⁸ *Providentia divina*

⁹⁹ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 9

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 12

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Jelikož Hobbes původně plánoval zakomponovat tyto aspekty v *De homine*, což byla druhá část *Elements of Philosophy*.

¹⁰³ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 12-15

být za jeho činy právně zodpovědný. Během ustavování politického systému, jak Hobbes vysvětluje v 18. kapitole,¹⁰⁴ se individua zavazují vůči sobě s cílem autorizovat činy suveréna. Suverén nemůže poddaným způsobit žádnou újmu, protože oni sami jsou tvůrci jeho činů; poddaní tak ani nemohou trestat suveréna za jeho činy, jelikož by tak trestali sami sebe a jejich vlastní činy. Suverén je zastupitelem nebo reprezentantem „*commonwealthu*“ poddaných, kteří ho jako suveréna autorizovali. Suverén jedná na základě jeho poddaných, a je nositelem jejich kolektivní autorizace.¹⁰⁵

¹⁰⁴ HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 121

¹⁰⁵ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 15-17, 20

3. Analytická část; rozbor a komparace lidské přirozenosti, pojetí moci a některých aspektů vycházejících z nástrojů moci

3.1. Lidská přirozenost:

Tato podkapitola se pokusí nastínit pojetí lidské přirozenosti z Machiavelliho a Hobbesova pohledu, což je důležité pro správné uchopení mocenského pojetí a nástrojů moci. Podrobná komparace konceptu přirozenosti člověka z hlediska obou autorů by jistě vyžadovala samostatný výzkum, v rámci pojetí moci však daný problém nelze přehlížet, i když bude pojednán podstatně stručněji. U obou autorů je zřejmé, že s konceptem lidské přirozenosti pracují, například když Machiavelli vysvětluje, jak si zajistit věrnost, nebo naopak jak se vypořádat s hrozbou nepřizpůsobivých poddaných;¹⁰⁶ nebo když Hobbes popisuje lidskou povahu v *přirozeném stavu*, vedoucí k násilí, a jako řešení uvádí *společenskou smlouvu* a ustavení státu se *suverénním vládcem*, který udržuje všechny ve *stavu bázně*.¹⁰⁷ Cílem obou autorů, v rámci jejich traktátů, je vysvětlit, jak správně vládnout a jak řídit stát, což od jejich ideálního panovníka vyžaduje porozumění lidské přirozenosti, tedy chápat jací lidé jsou, co od nich lze očekávat a tím pádem, jak s nimi manipulovat. Zdá se, že poté co je panovník obohacen těmito znalostmi, je teprve možná příhodná aplikace vlády nad jeho poddaným. Nicméně takto formulovaný popis je příliš zobecňující a je třeba prozkoumat tuto problematiku konkrétněji, skrze rozlišení. Toho lze docílit definováním přístupů obou autorů, s čímž souvisí korektní užití slovních výrazů v rámci této analýzy. Například výše zmíněné slovo „správně“ implikuje morální konotaci, u čehož je nutná opatrnost. U Machiavelliho by bylo vhodnější nahradit tento výraz neutrálnějším slovem „efektivně“, vzhledem k jeho chladnému přístupu k moralismu a pragmatičtějšímu sklonům, jež jsou zjevné u jeho pokusů o historické dedukce a paralely. Naopak u Hobbesa, jehož dílo je spíše utopičtějšího a ideologičtějšího rázu, je slovo „správně“ příhodnější, ačkoli nejvhodnějším výrazem je z hlediska Hobbesova myšlení slovo „spravedlivě“.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Viz např. 3. nebo 7. kapitola: MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012.

¹⁰⁷ Hobbes v *Leviathanovi* pojem „společenská“ smlouva přímo neuvádí, nicméně je v rámci této situace a Hobbesova myšlení obecně přijímán. Viz *společenská smlouva*, in: OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. 4., rozšířené a přepracované vydání. V Praze: Vyšehrad, 2018.

¹⁰⁸ Hobbesův výraz *spravedlivě* nelze chápat z dnešního morálního kontextu, resp. z hlediska současné kultury a společnosti „západního“ světa. Hobbes termín *spravedlnost* chápe jako dodržování úmluv, konkrétnějším a příkladným aspektem je dodržení *společenské smlouvy*, která je pro Hobbesem základním stavebním kamenem pro vznik státu. HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina

Machiavelli se lidské přirozenosti nevěnuje tak konkrétně jako Hobbes, ale pracuje s ní průběžně celým svým *Vladařem*. Hobbes má mnohem systematictější přístup, který je daný jeho filosofickým nadáním a také tím, že *Leviathan* nebylo jeho první politicko-teoretické dílo; mnoho tezí měl totiž Hobbes už zpracovaných v jeho dřívějších traktátech jako byly *Elements of Law* (1640) a *Elements of Philosophy*. Druhé zmíněné dílo bylo složeno ze tří částí, jak je vysvětleno v kontextuální části této práce, a právě *De cive*, dle Malcolmových analýz, sloužilo Hobbesovi jako významná myšlenková předloha pro napsání *Leviathana*.¹⁰⁹ Hobbes lidské přirozenosti věnuje celý první díl, který je příhodně pojmenován *O člověku*. Tento díl tvoří čtvrtinu celého *Leviathana*, což dokazuje, jak bylo porozumění lidské stránce pro Hobbesa klíčové. Jedná se v podstatě o raný pokus o antropologii, nebo psychologii a Hobbes s tímto dílem začíná, protože bez porozumění lidské stránky, není možné racionálně spravovat stát; stát neboli *leviathan*, je dle Hobbesa umělým člověkem, který je tvořen údy a orgány, nicméně jeho hlavní složkou jsou lidé, kteří ho tvoří a jsou jeho látkou.

3.1.1 Machiavelliho pojetí lidské přirozenosti

Machiavelli nahlíží na člověka negativně. Člověk dle jeho pohledu sleduje primárně vlastní zájmy, což je prokazatelné například v 3. kapitole *Vladaře*. Machiavelli zde popisuje vznik nesnází v nových vladařstvích, obzvláště ve smíšených, jež jsou ta, ke kterým je přiřčeno nové nesamostatné území. Nestabilita v rámci těchto států totiž vzniká z *přirozených* obtíží, totiž že „*lidé rádi mění pána, protože věří, že si polepší, a v této víře se chápou zbraní proti svému vládci*“,¹¹⁰ výsledkem takového jednání je ale omezující násilí ze strany panovníka. „*Láska se udržuje poutem vděčnosti, ale lidé jsou špatní a s lehkým srdcem je převou, vidí-li v tom svůj prospěch*“.¹¹¹ Vůči ostatním lidem je tedy nutná podezřívavost, obezřetnost a předvídavost, obzvláště ze strany vladaře. Pokud chce být vladař efektivním, musí se touto skutečností smířit a sám tuto prospěchářskou přirozenost přijmout jako vlastní, protože jinak nedosáhne velikosti, slávy a pravděpodobně ho bude čekat nepřízeň osudu. Lidé jsou totiž dle Machiavelliho všeobecně „*nevděční a nestálí, buď něco předstírají, nebo tají, vyhýbají se nebezpečí a dychtí po zisku*“.¹¹² Nicméně s lidmi se dá manipulovat a Machiavelli ve *Vladaři* popisuje způsoby, potvrzené osobní zkušeností a znalostmi

BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 101

¹⁰⁹ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 12, 13

¹¹⁰ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 12

¹¹¹ Tamtéž, s. 88

¹¹² Tamtéž, s. 86

z historie; jedná se o metody umožňující si lid podmanit a tyto metody se liší podle situace. Univerzálním základem je však schopnost přizpůsobení se okolním jevům, době a společnosti. Nikoliv ale ve smyslu podvolení se, nýbrž jako pružné adaptace. Zde je patrná Machiavelliho znalost, získaná během rozhovorů s Francescem Soderinim a Pandolfem Petruccim.¹¹³

3.1.2 Hobbesovo pojetí lidské přirozenosti:

Pojetí lidské přirozenosti je u Hobbesa podstatným tématem, kterému je převážně věnován první díl *Leviathana*. Celý díl *O člověku* je fundamentální částí tohoto traktátu, stejně jako je člověk základní látkou a tvůrcem společenství zvaného leviathan, tedy státu. Díl věnující se člověku je příkladem Hobbesova „psychologicko-antropologického“ náhledu. Hobbes začíná s *počátkem* všech myšlenek, tedy *smyslovým vnímání* a v následujících pěti kapitolách rozebírá další psychologické aspekty člověka: *obrazivost* (představivost), *duševní rozprava* (posloupnost myšlenek; tedy rozvažování), *řeč*, *rozum* (a z něho zrozená *věda* neboli *vědění*) a *vášně* (zdroj dobrovolných pohybů člověka). V těchto kapitolách je zjevná Hobbesova systematická posloupnost příčin. První příčinou všeho je dle Hobbesa Bůh a příroda je uměním „*jímž Bůh vytvořil a řídí svět*“.¹¹⁴ Člověk je nejznamenitějším uměleckým dílem přírody, obdařený rozumem.¹¹⁵ Lidská přirozenost začíná u *smyslového vnímání*, které je zdrojem *myšlenek*. Myšlenky se projevují *dobrovolnými pohyby*, jako jsou řeč a chůze. Původem jakéhokoliv jednání je však úsilí; žádost a touha.¹¹⁶

Po uzavření prvního dílu následuje zrození leviathana, umělého člověka a smrtelného Boha.¹¹⁷ Leviathan je finální příčinou a anticipací „*vlastní sebezáchovy a spokojenějšího života, to jest vymanění se z onoho bědného stavu války*“. Tento bědný stav války všech proti všem Hobbes nazývá *přirozeným stavem*, který „*je nutným důsledkem přirozených vášní lidí*“;¹¹⁸ přirozený stav je

¹¹³ Viz kontextuální část týkající se Machiavelliho.

¹¹⁴ HOBBS, Thomas, TONNIES, Ferdinand, ed. *The Elements of Law: Natural and Politic*. Cambridge: Routledge, 1889 (2020)., s. 41; HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 11, 147

¹¹⁵ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 11

¹¹⁶ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 38-39. Jednání zde není myšleno ve smyslu činů, jelikož činy vycházející z vášní, jsou dle Hobbesa možné pouze za předpokladu existence zákonů. Viz tamtéž, s. 90

¹¹⁷ „*SPOLEČENSTVÍ (commonwealth) nebo STÁT (state), latinsky CIVITAS, jenž není nic jiného než umělý člověk, byť větší a silnější než člověk přirozený, k jehož ochraně a obraně byl zamýšlen.*“. Tamtéž, s. 11, 120-121

¹¹⁸ Tamtéž, s. 117

temný a násilný, což je dáno lidskou povahou, a právě v tomto stavu je dle Hobbese znázorněná lidská přirozenost v její nejprvotnější podobě. Lidé „ze své přirozenosti milují svobodu a panování nad jinými“,¹¹⁹ a v rámci této přirozenosti uplatňují *přirozené právo*, tzn. využití všech prostředků, které jim dle jejich úsudků a rozumu zajistí zachování vlastního života.¹²⁰ Lidé jsou si od přírody ve všem rovni a z této rovnosti povstává nedůvěra, vedoucí k soupeření.¹²¹ *Přirozený stav* je tedy původním nastavením člověka, vyznačující se konfliktem a absencí společenství, je to *stav války všech proti všem*. V tomto stavu neexistuje jistota, vlastnictví, bezpečí a pojmy jako spravedlnost – nespravedlnost, protože neexistují zákony a nadřazená, donucovací moc.¹²²

Obecným sklonem celého lidstva, který zapříčiňuje všechny spory, je neutuchající touha po neustálém přísunu moci, a tato touha zaniká pouze smrtí.¹²³ Přirozený člověk je soupeřící a nedůvěřivá bytost, řízená vášněmi a toužící po slávě.¹²⁴ Kvůli lidské soupeřivosti vznikají spory o zisk a majetek; díky nedůvěřivosti se lidé napadají, s cílem zajistit si bezpečí, protože obrana je nejlepší útok; a touha po slávě poštává lidi proti sobě, jelikož si každý vynucuje ocenění od těch, „kdo jim pohrdají, ublížením, ostatním to pak poslouží jako příklad“¹²⁵ Takto lze nastínit tři nejzásadnější příčiny sporů v povaze lidí a Hobbes je vysvětluje v XI. a hlavně XIII. kapitole, *O rozdílnosti mravů a O přirozeném stavu lidstva s ohledem na jeho štěstí a bídu*. Mravy pro něj jsou takové „vlastnosti lidí, které se týkají jejich žití pospolu v míru a jednotě“¹²⁶ Pospolitost, mír a jednota, to jsou zásadní stavy ve společnosti a účelové aspekty Hobbesova pojetí státu. Člověk má prostřednictvím zákona přírody, resp. obecným pravidlem rozumu,¹²⁷ možnost vystoupit z tohoto bídného stavu, do kterého je vhozen přírodou. Řešením je koncept *společenské smlouvy a ustavení společenství*. Tématu *společenské smlouvy a společenství* se blíže budu věnovat v podkapitole věnované Hobbesova pojetí moci.

„Lidem působí hodně žalu pobývání ve společnosti, neexistuje-li moc schopná je všechny zastrašit“

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž, s. 91

¹²¹ Lidé jsou si přirozeně rovni ve schopnostech těla a mysli (jeden může být silnější, ale druhý ho může přemoci bystrostí, prozíravostí, nebo spolčením s jinými). Rovnost lidí spočívá také v nadějích a tužbách, vedoucích k dosažení cílů (a ty jsou dány nutností sebezáchovy nebo i pouhými požitky), zvláště těch cílů, o které se oba nemohou dělit. Proto z rovnosti povstává nedůvěra a následně konflikt. Tamtéž, s. 87-88

¹²² Tamtéž, s. 149

¹²³ Tamtéž, s. 70

¹²⁴ Tamtéž, s. 88

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Tamtéž, s. 70

¹²⁷ Tamtéž, s. 92

3.2. Pojetí moci

Pojetí moci je jádrem obou komparovaných textů. Oba spisy pracují s předpoklady pro vznik, uplatnění a udržení moci. Machiavelli moc zakládá na jeho konceptu *virtú*, kterého by se měl panovník držet. To nejen proto, že svět a lidé nefungují podle morálně-idealistických ctností, vycházejících z nauk klasických politických teoretiků; podstatným důvodem totiž je, že pokud se vladař bude řídit Machiavelliho konceptem *virtú*, tak si získá přízeň *Fortuny*. A to je klíčové pro udržení si moci.¹²⁸ Hobbesovo pojetí moci je založeno na *společenské smlouvě*, společensko-politickém procesu, jehož výsledkem je *ustavení státu*. Což je také z hlediska lidského rozumu a vášní žádoucí.¹²⁹ Stát neboli leviathan je umělým člověkem a smrtelným bohem. Na jeho vrcholu ční suverén zastupující všechny poddané, kteří jsou tvůrci a látkou tohoto umělého člověka. Nelze přehlédnout úvodní frontispis Hobbesova *Leviathan*, který při bližším pohledu vizuálně shrnuje podstatu celého díla.¹³⁰

3.2.1 Machiavelliho pojetí moci; aneb *virtú* a *Fortuna*

Prozkoumání Machiavelliho pojetí moci se dá provést skrze interpretaci jeho ideálního vladaře. Dílo *Vladař* je kompilací rad a informací, které si Machiavelli osvojil studiem historie a zkušeností získaných během jeho státnické kariéry,¹³¹ jež sloužily jako stavební kameny pro konstrukci tohoto díla. Nicméně odkazovat se na tyto dva aspekty jakožto na nejdůležitější je sporné, jelikož Machiavelli nebyl jediný, kdo v rámci jeho doby a celkově v rámci dějin „politické filosofie“,¹³² nějakým způsobem čerpal z osobních zkušeností nebo historických znalostí. Machiavelli byl svým způsobem jedinečný v tom, jak dokázal vystoupit z dobového diskurzu svou univerzálností vůči soudobému moralismu a z něho vyplývajících všeobecně uznávaných vlastností, resp. *ctností*, kterými měli doboví ideální panovníci oplývat. To je asi i důvod, proč je Machiavelli

¹²⁸ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 40

¹²⁹ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 91

¹³⁰ Zajímavá je studie Horsta Bredekampa, která blíže analyzuje frontispis z *Leviathana* v kapitole *Thomas Hobbes's Visual Strategies*. In: SPRINGBORG, Patricia, ed. *Cambridge Companion to Leviathan*. New York, USA: Cambridge University Press, 2007.

¹³¹ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 7

¹³² Ačkoliv Machiavelli sám sebe neoznačoval jako politického filosofa. In: <https://plato.stanford.edu/entries/machiavelli/>

dodnes vnímán nadčasově a zároveň rozporuplně.¹³³ Machiavelli si nedává tolik práce se systematickým kategorizováním různých forem vlád, popisem jejich výhod a nevýhod a následným vyhodnocením té nejlepší, jako to dělá Hobbes. Machiavelli svými argumentacemi uplatňuje univerzálnost¹³⁴ jeho politické teorie. To znamená, že panovník, který se bude držet Machiavelliho rad a jeho konceptu *virtú*, může obstát v jakékoliv špatné situaci, a navíc si zajistí velikost a slávu.

Koncepty, jež jsou pro Machiavelliho pojetí moci důležité, a které převládaly během humanistického diskursu, byly osobní zdatnost, tedy *virtú*, a bohyně Štěstěna neboli *Fortuna*. Tyto koncepty si myslitelé renesanční Itálie vypůjčili z „klasické“ antické tradice.¹³⁵ Koncept *virtú* mající podobu morálních ctností, kterými měl oplývat ideální panovník, pocházel převážně z nauk Aristotela a Cicera. Exemplárními díly byly *Etika Nikomachova*, *Politika* a *De officiis*.¹³⁶ Aristotelovým přínosem bylo rozvinutí Platonových nejvyšších ctností a obdobně činil i Cicero, jehož koncept *virtú* byl v rozporu s nečestným jednáním. Tradiční humanisté z Machiavelliho období si nedovolili tyto teze vyvracet, zvláště, pokud vycházeli z křesťanských doktrín, které byly v rámci tohoto konceptu komplementární. Machiavelli byl však v tomto směru neortodoxní a vůči soudobým humanistům v kontrastu; klasičtí autoři, ze kterých ostatní humanisté vycházeli, svou nauku zakládali na morálním dobru. Machiavelliho obezřetnost v rámci *virtú* implikovala špatnou povahu lidí.¹³⁷ Dle jeho názoru prokazatelného právě ve *Vladaři* bylo přísné držení se morálních hodnot nebezpečné. Podstata jeho *virtú* spočívala v přizpůsobování se době, okolnostem a jednání podle nutnosti. Sám se čestnému jednání nebrání, nestaví jej ale na první místo. Jak sám uvádí, vladař se musí „přizpůsobovat rozmarům Štěstěny a proměnlivosti událostí. Jak jsem již řekl, nemá pokud možno opouštět cestu dobra, ale přikazuje-li to nezbytnost, má též umět nastoupit cestu zla“.¹³⁸ Na začátku 15. kapitoly *Vladaře* uvádí: „Vím, že o tom už psali mnozí jiní... (já) postupuji jinak než ostatní autoři.“, a že: „Člověk, který chce být za všech okolností dobrý, zcela určitě pohoří mezi ostatními, kdo dobří nejsou“.¹³⁹ Vládce by měl mít schopnost napodobit dvě vzorové zvířecí vlastnosti; hlavními

¹³³ G. Giorgini ve svém článku nastiňuje podrobnější výklad Machiavelliho interpretace v průběhu dějin až do 20. století. GIORGINI, Giovanni. Five Hundred Years of Italian Scholarship on Machiavelli's Prince. *The Review of Politics*. 2013.; J. McCormick ve své studii usiluje o kritiku interpretace Machiavelliho cambridgeskými historiky jako jsou Q. Skinner a J. G. A. Pocock, kteří Machiavelliho považují za původce republikánství v Anglii. MCCORMICK, John P. Machiavelli Against Republicanism. *Political Theory*. 2003

¹³⁴ Což zde není myšleno ve smyslu filosofického *universalismu*, ale jako koncept všeobecnosti a aplikovatelnosti konkrétního jednání vůči „veškerým“ děním a jevům.

¹³⁵ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 28-29

¹³⁶ GIORGINI, Giovanni. Five Hundred Years of Italian Scholarship on Machiavelli's Prince. *The Review of Politics*. 2013., s. 627

¹³⁷ WOLIN, Sheldon S. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Expanded ed. Princeton, UK: Princeton University Press, 1960 (2004)., s. 201

¹³⁸ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 93

¹³⁹ Tamtéž, s. 79

metaforami pro něj byla liška a lev, kterými odkazoval k prohnanosti a surovosti.¹⁴⁰ Dle Skinnera se jedná o ironický odkaz na Cicera, který naopak tvrdil, že prohnanost a surovost jsou zvířecí vlastnosti, a tím pádem nehodné ctnostného člověka.¹⁴¹ Vladař nemusí mít všechny dobré vlastnosti, jako je štědrost, milosrdnost, upřímnost apod., „musí umět vzbudit zdání, že je má“.¹⁴² Měl by tedy umět předstírat morálně dobré vlastnosti, „ale pro případ, kdy je nutno takovým nebýt, má mít povahu dost pružnou, aby se mohl a dovedl změnit v pravý opak“.¹⁴³ Sheldon Wolin z tohoto důvodu nazývá Machiavelliho ideálního vladaře *politickým aktérem*, protože je na něj třeba nahlížet jako na jakéhosi herce nosícího „masky“ a hrajícího mnoho rolí, díky čemuž je možné vnímat vladaře jako něco víc než pouhou jednodimensionální figuru, hladovějící po moci.¹⁴⁴ Machiavelliho politický aktér se musí soustředit pouze na politickou dimenzi a nemůže být konzistentní; musí se adaptovat vůči různým politickým podmínkám, jelikož okolnosti jsou proměnlivé.

Jak již bylo zmíněno, při zkoumání Machiavelliho pojetí moci, nelze opomenout *Fortunu*, bohyni štěstí, která hraje zásadní roli v rámci panovníkova osudu. I zde se Machiavelli odklání od tradičních tezí. Římští moralisté, ze kterých humanističtí autoři vycházeli na *Fortunu* nahlíželi jakožto na *bona dea*, dobrou bohyni. *Fortuna* pro ně byla spojencem, kterého je třeba si získat, protože může být potenciálním zdrojem bohatství, slávy a moci.¹⁴⁵ Machiavelli to však takto pozitivně neviděl. Dle něj je nespoutanou a mocnou bohyní a nejlépe ji vystihl svým přirovnáním, že *Fortuna* je jako divoká a rozplavená řeka, naplněná hněvem a není nikdo, kdo by ji dokázal vzdorovat.¹⁴⁶ O tom, že je zdrojem dobrých věcí Machiavelli nepochyboval, nicméně také tvrdil, že není radno ji přeceňovat. *Fortuna* totiž staví překážky před ambicióznímu a co hůř, její zlovůle se projeví vždy, kdy to člověk nejméně očekává, v nejvíce nežádoucích situacích. Tímto Machiavelli například odůvodňoval pád Cesare Borgia, kterého si sice vážil jakožto sebevědomého statečného člověka, spoléhajícího se pouze na své zdatnosti. Nechal se však příliš „opít“ její přízní a v momentu,

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 92

¹⁴¹ Tamtéž, s. 92; SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 44-45; CICERO, M. Tullius. *On Duties*. Přeložil Walter MILLER. London, UK: Loeb Classical Library, 1913 (1928), s. 45

¹⁴² MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 93

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ WOLIN, Sheldon S. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Expanded ed. Princeton, UK: Princeton University Press, 1960 (2004), s. 201

¹⁴⁵ SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 28-29

¹⁴⁶ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 130-131; v tomto překladu je slovo *Fortuna* nahrazeno slovem *osud*, což je zavádějící. Machiavelli totiž jako řeku míní *fortunu*: „*la fortuna sia arbitra della metà delle azioni nostre, ma che etiam lei ne lasci governare l'altra metà, o presso (o quasi), a noi. E assomiglio quella a uno di questi fiumi rovinosi*“ („*fortuna rozhoduje o polovině našich jednání, ale nechává nás také částečně rozhodovat o druhé polovině. Připodobňuji ji k jedné z těch ničivých řek*“; překlad vlastní), MACHIAVELLI, Niccolò, DOTTI, Ugo, ed. *IL PRINCIPE: con uno scritto di G.W.F. Hegel*. 10. ed. Milano: Giangiaco Feltrinelli Editore Milano, 1979 (1989), s. 130

kdy se blížil k nejvyšším vrcholům moci, *Fortuna* ho nemilosrdně srazila na kolena, načež se v závěru jeho života stal pouhým stínem předchozí slavné a mocné osoby. I zde však Machiavelli nabízí řešení, jak si zajistit přízeň *Fortuny*. Jednak na ni nespolehat, nechat ji její prostor, protože nelze předvídat kde nebo kdy udeří. A jelikož je *Fortuna* žena, je třeba si ji získat násilně, což může jen pravý *vir*, tedy silný a statečný muž, obzvláště pokud je mladého věku, protože mladí lidé „nemají tolik ohledů, jsou divočejší a směleji si vynucují poslušnost“.¹⁴⁷ Dle Machiavelliho tedy moc vychází ze dvou „zdrojů“ – osobní zdatnost panovníka (Machiavelliho *virtú*) a přízeň Štěstěny. Většina vladařů oplývala pouze jedním z nich, ale ti, kteří se více spoléhali na *Fortunu*, na tom byli hůř.¹⁴⁸

3.2.2 Hobbesovo pojetí moci; aneb leviathan a suverén

Pojetí moci je u Hobbese vyčerpávajícím způsobem rozvrženo v druhém díle *Leviathana, O státě*. Dle Hobbesovi teorie je utváření a udržování států dovedností, jež „se zakládá na určitých pravidlech, jako je tomu v aritmetice a geometrii“.¹⁴⁹ Mocenským útvarem je pro Hobbese stát neboli *společenství lidí*,¹⁵⁰ a tento útvar je vytvořen *nabytím* nebo *ustavením*; „avšak práva a důsledky suverenity jsou v obou případech stejné“.¹⁵¹ Stát vzniklý nabytím Hobbes nazývá *despotické panství*, a je získán vojensky a stvrzen *úmluvou* a souhlasem poraženého, z kterého se následně stane poddaný;¹⁵² následně Hobbes definuje stát založený na základě *ustavení*, tedy skrze *společenskou smlouvu*. V takovém případě se jedná o společensko-politický proces, začínající *vzájemnou a závaznou úmluvou* mezi množstvím hlasujících lid s následným převedením jejich práv a svobod do rukou suveréna.¹⁵³ Nenechme se však zmást těmito „demokratickými“ náznaky – jak Malcolm vysvětluje, pro Hobbese je při ustavování státu tento demokratický aspekt pouhým procedurálním prostředkem – jakmile je hlasování završeno, musí následovat monarchie.¹⁵⁴ Hobbes znění vzájemné úmluvy popisuje takto: „Autorizuji a vzdávám se svého práva na sebevládu ve prospěch tohoto člověka nebo tohoto shromáždění pod podmínkou, že se ty stejným způsobem

¹⁴⁷ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 134;

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 30

¹⁴⁹ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látká, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 146

¹⁵⁰ *Commonwealth*, tamtéž, s. 11

¹⁵¹ Tamtéž, s. 139

¹⁵² V této podkapitole se budu věnovat pouze státu vzniklým ustavením. Tamtéž, s. 140-141, 151, 91

¹⁵³ Tamtéž, s. 94, 121

¹⁵⁴ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 17

vzdáš svého práva v jeho prospěch a autorizuješ veškeré jeho jednání.“¹⁵⁵ Lidé jsou zde tedy *autory*, zbavující se části svých svobod a konečného práva na život, a tyto svobody a práva pak přecházejí do pravomocí *suveréna* (nebo *shromáždění*), který je zde *představitelem*,¹⁵⁶ nebo zastupitelem celého společenství a mocenským centrem celého útvaru. Závěrem ustavení je zrození *leviathana*, podstaty státu, jehož definicí je „*jedna osoba, kterou vzájemnými úmluvami jednoho s druhým prohlásilo za autora svých činů velké množství lidí, a to za tím účelem, aby použila sílu a prostředky jich všech, jak považuje za vhodné, pro jejich mír a společnou obranu*“.¹⁵⁷ Všechny předchozí úmluvy, které poddaní měli, po zvolení *suveréna* zanikají a bez *suverénova* svolení ani jiné další uzavřít nemohou, stejně tak poddaní po tomto ustavovacím procesu nemohou měnit *suveréna* nebo formu vlády.¹⁵⁸ Výsledkem celého procesu je vymanění se z *přirozeného stavu*, se záměrem zaručit sebezáchovu a spokojenější život;¹⁵⁹ Hobbes si uvědomoval, že život ve společnosti nevede k absolutní spokojenosti všech lidí, jelikož něco takového není kvůli lidské povaze ani možné, nicméně dle něj je to ten nejlepší způsobžití, a je rozhodně lepší než pobývat v *přirozeném stavu*, nebo v občanské válce.¹⁶⁰ Základními účelovými atributy státu jsou pospolitost, mír a jednota. Stát řízený *suverénem* je jedinou institucí, která může jednotlivce ve společnosti ochránit před hrozbou vpádu cizinců a zabránit bezprávím, jež by je postihovala v *přirozeném stavu*.¹⁶¹

Leviathana nelze brát jako pouhý pojem označující druh mocenského útvaru; je to umělý člověk, který je tvořen jednotlivými částmi stejně jako člověk *přirozený*. *Suverenita* je jeho umělou duší, která oživuje a uvádí pohybu celé tělo.¹⁶² *Suverénní moc* by měla být ve všech státech absolutní, jelikož pouze tak se omezí neustálý konflikt mezi lidmi.¹⁶³ *Suverén* je osobou, z jehož *úřadu* vychází veškerá moc a jeho hlavním účelem je *péče o bezpečí lidu*.¹⁶⁴ Je zastupitelem poddaných a jejich zájmů. Jeho zvolení je výsledkem ustavení, a ti kteří hlasovali (jak *pro* nebo *proti*) předem stvrzují všechny jeho činy a soudy „*jako by byly jejich vlastní, a to za účelem žít pospolu a*

¹⁵⁵ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 120

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 121, 148. Hobbes pracuje také s konceptem *shromáždění* jakožto zastupitelstva lidu, nicméně pro něj není tolik relevantní, jelikož je horší formou *suverenity* – důvodem je potenciální výskyt lidí v *shromáždění*, kteří by mohli odporovat veřejnému zájmu, a to na základě jejich vášní – Hobbes *shromáždění* přirovnává k mnoha ohňům, které se navzájem rozpalují. Tamtéž, s. 181-182

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 121

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 121-122

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 117, 121, 151

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 145

¹⁶¹ Tamtéž, s. 128-129

¹⁶² Tamtéž, s. 11

¹⁶³ Tamtéž, s. 145

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 231

v míru a být chráněni před jinými lidmi“.¹⁶⁵ Suverén je tedy absolutně imunní, svrchovanou institucí a nemůže být potrestán, jelikož právní odpovědnost za veškeré jeho činy setrvává v poddaných. Stejně tak suverén nemůže poddaným způsobit újmu; poddaní jej totiž během procesu ustavování autorizovali a tím pádem jsou sami autory všech jeho činů.¹⁶⁶ Suverén je jediným zákonodárcem a nepodléhá politickým zákonům, přísluší soudní moc a z toho plynoucí právo rozlišovat mezi dobrem a zlem.¹⁶⁷ Moc a čest poddaných v přítomnosti suveréna „zanikají“, jelikož on sám je zdrojem jejich důstojnosti, titulů a úřadů, které jim propůjčuje.¹⁶⁸ Zánik zde nelze interpretovat přímo doslovně, faktický zánik moci, cti, titulů apod. je u poddaných stvrzen až rozhodnutím suveréna, nikoliv jeho přítomností. Hobbes v tomto případě nekompromisně poukazuje na absolutní nadřazenost a svrchovanost suveréna vůči svým služebníkům a poddaným.

3.3 Nástroje moci

Nástroje moci jsou důležitým aspektem u obou autorů. V předchozí kapitole bylo stručně načrtnuto jejich pojetí moci, nyní je důležité prozkoumat mocenskou praxi. V této podkapitole budou také stručně uvedeny konkrétní aspekty

3.3.1 Machiavelli:

Z hlediska Machiavelliho pojetí moci je při aplikaci moci nutná určitá kreativita, která je daná různými okolnostmi. Tyto okolnosti – ve *Vladaři* jsou probírány převážně v prvních pěti kapitolách, také v kapitolách IX. a XI. – vycházejí např. z podmínek, za jakých si vladař získal území; o jaký typ vladařství se jedná; jakými zvyky se poddaní řídí, zda jsou zvyklí na svobodu nebo usurpaci; jaká je tradice a forma vlády v takovém území. Velmi situačním příkladem je Machiavelliho rozlišení dvou typů panství; feudálně etablované Francie s mnoha tradičním šlechtickými rody, kteří svými vojsky a statky podporují krále; a naopak turecká monarchie, sjednocená pod „suverénním“ sultánem, vyznačující se absolutní a otrockou podřízeností poddaných, se kterými sultán nakládá

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 121

¹⁶⁶ MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012., s. 16-17, 20

¹⁶⁷ HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPIST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 144, 184

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 128, 139, 218

jak považuje za vhodné. Zde Machiavelli vysvětluje, jak je důležité správně aplikovat moc na základě konkrétních podmínek – pokud jde o Francii, není důležité pokoušet se o svrnutí krále, jelikož v praxi je většina moci držena v rukou šlechty a chce-li vladař dobýt takový druh panství, je třeba si ji získat na svou stranu. Naopak je tomu v panstvích s centralizovanou mocí – poté co se dokáže vladař vypořádat s panovníkem, zbytek panství se mu porobí. Jsou zde ovšem další dva rozdíly – sultánovo panství je pod ním mocensky sjednocené, tudíž je mnohem těžší zajistit si vítězství na válečném poli; u rozdrobené Francie je tomu přesně naopak – k otevřenému konfliktu nemusí ani dojít, jelikož stačí získat si podporu šlechtických rodů. Udržet si takové panství je však z důvodu mocenské nestability a vnitřních konfliktů mezi šlechtou velmi náročné.¹⁶⁹ Nástroje moci jsou tedy situační – *centralizované* panství lze získat hrubou silou mocného vojska a vyhubením vládnoucího rodu; *rozdrobené* skrze intriky, manipulaci a úplatky – nicméně je třeba počítat s náročnou udržitelností.¹⁷⁰

Dle Wolina je násilí odpradávná stálým jádrem moci; moc je skrze násilí praktikována na lidech – na jejich statcích a životech.¹⁷¹ Nástrojem moci je tedy vždy násilí, praktikované latentně nebo otevřeně. To si Machiavelli uvědomoval a ve *Vladaři* otevřeně přiznával, na rozdíl od ostatních humanistů, jež násilí obalovali do eufemismů.¹⁷² Machiavelliho mocenská praxe je založena také na *přetvářce*.¹⁷³ Proto se také snaží budoucím vladařům vysvětlit nutnost obezřetnosti a předvídání okolních společensko-politických jevů a podle nich se tak neustále adaptovat, nikoli udržovat morální konzistenci.¹⁷⁴ Dle něj je také lepší, když je panovník obáván než oslavován, musí to však praktikovat obezřetně, příkladovým byl v tomto smyslu pro Machiavelliho Cesare Borgia, když se vypořádal s Ramirem.¹⁷⁵ „*Vladař musí vzbuzovat strach tak, aby se vyhnul nenávisti, i když si nezíská lásku*“.¹⁷⁶

Z násilné praxe také vychází další Machiavelliho politicko-mocenský nástroj – udržování *stálého vojska*. Machiavelli vzhledem k jeho zkušenostem z praxe a na základě příkladů z historie nekompromisně zavrhoval instituci námezdních vojsk,¹⁷⁷ jejichž verbování bylo v Itálii tradičně ukotveno. Dle jeho slov na ně nebylo spolehnutí, jelikož jejich motivací byl vždy pouze „*mrzký*

¹⁶⁹ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 23-25

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 25

¹⁷¹ WOLIN, Sheldon S. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Expanded ed. Princeton, UK: Princeton University Press, 1960 (2004)., s. 197-198

¹⁷² Tamtéž, s. 198

¹⁷³ Tamtéž, s. 202

¹⁷⁴ MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012., s. 132

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 39

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 88

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 64

žold“,¹⁷⁸ což je velmi nestabilní faktor. Jak sám říká „*Opírá-li někdo svou vládu o žoldnéřské vojsko, nikdy nebude stát pevně a bezpečně. Takové vojsko je nejednotné, náročné, neukázněné a proradné*“.¹⁷⁹ Pevné základy jsou pro vladaře žádoucí, bez nich ho totiž čeká pohroma.¹⁸⁰ Machiavelli jde s kritikou žoldáků ještě dále, když jimi odůvodňuje úpadek Itálie.¹⁸¹ Sám však nebyl pouhým teoretikem – jak je zmíněno v kontextové části, Machiavelli během svého kancléřství založil florentskou domobranu. Stálá vojska by měl mít pod velením samotný vladař.¹⁸² Jak Machiavelli radí Medicejským v závěrečné kapitole *Vladaře: vlastní armáda je základem mocenské správy, „protože není věrnějších, udatnějších a lepších vojáků“*,¹⁸³ vladař jí však musí prokazovat úctu a starat se o ni.¹⁸⁴ Stále vojsko je pro Machiavelliho důležitější než dobré zákony, jelikož bez dobrého vojska nelze dobré zákony dodržovat.¹⁸⁵

Zákony jsou důležitý nástrojem moci pro dobré politické uspořádání, obzvláště při nástupu nového vladaře; „Nic tak neproslaví nově se vyšinušího muže, jako zavede-li nové zákony a nový pořádek. Jsou-li pevně podložené a svědčí-li o velkorysosti, zjednájí mu vážnost a obdiv“.¹⁸⁶ Zde je opět odkaz na Machiavelliho pevné základy, jež jsou pro vladaře žádoucí.¹⁸⁷ Všimněme si také slova „svědčí-li“; zdá se, že se jedná o další Machiavelliho náznak na vladařovu schopnost předstírání. Jak bylo výše zmíněno, vojsko a zákony jsou pro Machiavelliho komplementární, sám upřednostňuje zdatné a silné vojsko, protože bez vojska – sloužícího jako donucovací nástroj – nemohou být zákony dobré.¹⁸⁸ Zákonům se také věnuje v II. kapitole, „O dědičných vladařstvích“, kde pouze poznamenává, že poté co si vladař zajistí nový stát, jež byl doposud pod tradiční vládou jiného rodu, je dobré ponechat starý řád; tím se nový vladař vyhne obtížím.¹⁸⁹ Tuto argumentaci – opřenou o příklad se Spartány a Římany – následně potvrzuje na začátku V. kapitoly, týkající se správy obcí a zemí navykých podle vlastních zákonů.¹⁹⁰ Zákony jsou také důležitým nástrojem pro omezení moci vladařova pověřence, „*aby nepřekročil meze*“, „*prokáže-li se obratnost*“.¹⁹¹

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 63

¹⁷⁹ Tamtéž

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 62

¹⁸¹ Tamtéž, s. 63

¹⁸² Tamtéž, s. 64

¹⁸³ Tamtéž, s. 138

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 62

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 137

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 62

¹⁸⁸ Tamtéž

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 10

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 27

¹⁹¹ Tamtéž, s. 64

3.3.2 Hobbes:

V podkapitole „Hobbesovo pojetí moci“ bylo stručně ukázáno, jak stát vzniká a jaká je jeho podstata. Zde bude pojednáno o mocenské praxi v rámci Hobbesovy teorie. Aby se zamezilo válce všech proti všem, je nutná existence *obecné moci*, jejíž smyslem je *spravedlnost*, tedy dodržování úmluv. Úmluvy mezi lidmi jsou samy o sobě ale prázdné, neexistuje-li obecná moc, která by lidi donutila je dodržovat.¹⁹² Nad lidmi musí panovat větší moc, než je jejich vlastní; taková moc je ale možná pouze po ustavení státu.¹⁹³ Zdrojem této moci je pouze suverén, jehož suverenita je rozumovou složkou leviathana a nejpodstatnějším nástrojem moci vycházející z něj je *veřejný meč* udržující všechny poddané ve *stavu bázně*. Jak bylo již zmíněno, leviathan není pouhým společenstvím lidí, je *umělým* člověkem složený z mnoha částí. Některé tyto části slouží suverénovi jako mocenské nástroje. Suverén má k dispozici celý aparát veřejných služebníků a institucí, které si sám volí a stanovuje jejich pravomoci; počínaje od rádců, úředníků, správců a velitelů jež ho reprezentují a skrze něž uplatňuje svou moc.¹⁹⁴

Jelikož je suverenita spojena „s právem vést válku a uzavírat mír“,¹⁹⁵ dalším mocenským nástrojem je – obdobně jako u Machiavelliho – vojsko, avšak s tím rozdílem, že se Hobbes vůbec nezabývá námezdními vojsky. *Generalissimem* je suverén pověřující velitele, který veřejným služebníkem.¹⁹⁶ Velitel musí mít jistou oblibu u armády, které velí – „*musí být pilný, statečný, přívětivý, štědrý a musí mít štěstí*“.¹⁹⁷ Peníze jsou krví státu a prostředkem jejich akumulace jsou daně, jež vojsko vyživují.¹⁹⁸ Jejich podstata je založena na dluhu, který má člověk vůči státu, za to že jej chrání a jsou mzdou, kterou suverén platí vojsko sloužící k ochraně pracujících poddaných.¹⁹⁹

Zákony lze u Hobbesa také pojímat jako nástroj moci. Základními a nejprvotnějšími zákony, kterými se má člověk řídit, jsou *zákony přírody* a Hobbes je celkově definuje devatenáct. Pro tuto práci jsou však nejdůležitějšími první tři: tedy 1) „*obecné pravidlo objevené rozumem*“,²⁰⁰ které říká, že člověk má usilovat o mír, dokud je to možné; 2) ochota vzdát se takové části svých práv, jež

¹⁹² HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 90, 117,

¹⁹³ Tamtéž, s. 101

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 126, 370

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 126

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 126, 168

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 243

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 175, 228

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 238-239

²⁰⁰ Tamtéž, s. 91

člověku dovolí zachovat si vlastní život a „spokojit se s tak velkou svobodou ve vztahu k jiným lidem, jakou by sám přiznal jiným ve vztahu k sobě“²⁰¹; 3) „Nechť lidé plní své úmluvy“,²⁰² tj. spravedlnost. Tyto tři zákony přírody jsou také podstatou a příčinou ustavování státu, a ten slouží k jejich dodržování, jelikož zákony přírody „samy o sobě, bez děsu z nějaké moci nestačí“.²⁰³ Teprve po ustavení státu se můžeme zabývat *politickými zákony*, vycházejícími od suveréna. „*Politický zákon obecně musí znát každý*“.²⁰⁴ Zákon není rada ale příkaz, tedy závazek určený konkrétním osobám. Politické zákony jsou dle Hobbesa „*pro všechny poddané ona pravidla, která jim stát uložil ústně, písemně nebo jistým dostatečným projevem své vůle, aby pomocí nich rozlišovali právo a bezpráví, to znamená, aby rozlišovali, co těmto pravidlům odporuje, a co nikoli*“.²⁰⁵ Zde je zřejmé suverénovo právo ustavovat co je pro lidi a stát dobré a zlé,²⁰⁶ jak je uvedeno v podkapitole této práce „Hobbesovo pojetí moci“. Pouze suverén může zákony zrušit, a to vydáním nového zákona.²⁰⁷ Hlavní podstatou zákonů je u Hobbesa omezování lidské svobody a vášní; jsou mocenskými nástroji, které brání návratu do přirozeného stavu.²⁰⁸

²⁰¹ Tamtéž, s. 92

²⁰² Tamtéž, s. 100

²⁰³ Tamtéž, s. 117

²⁰⁴ Tamtéž, s. 183

²⁰⁵ Tamtéž, s. 184

²⁰⁶ Tamtéž, s. 144

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Tamtéž, s. 186

4. Komparační závěr:

Oba autoři nahlíží na lidskou přirozenost negativně a cynicky, jsou zde však rozdíly v rámci jejich metod, pomocí kterých na člověka nahlíží. Z této odlišnosti metod vychází také odlišná stanoviska a argumentace. Machiavelli postupuje na základě vlastních kariérních zkušeností a historických příkladech. Jeho argumentace je postavená empiricky a pragmaticky. Významným faktorem je dobový a místní kontext, tedy renesanční Itálie z přelomu 15. a 16. století. Jednalo se o období a prostor plný konfliktů, intrik, konspirací a nejistoty. Machiavelli se odlišoval od ostatních humanistů svým náhledem na humanistický moralismus a jistým způsobem vystoupil z tohoto prostředí náhledem novým; jednak jeho vlastní koncepcí *virtú*, která je pro Machiavelliho specifická, ale také jeho úvahami o *Fortuně*. *Virtú* a *Fortuna* jsou si v rámci Machiavelliho pojetí komplementárními tématy. Vladař musí být pravým *virem*, aby si mohl získat přízeň *Fortuny*. *Virtú* je pro něj ale přednější, už jen z důvodu nepodmanitelné podstaty *Fortuny*. *Virtú* je etymologicky založené na slově *vir*, což znamená silný, znamenitý a statečný muž, a takový člověk, který se vyznačuje největší mužností, *Fortunu* přitahuje. Největší chybou dle Machiavelliho je, nechávat se unášet její přízní a spoléhat se na ni. Štěstěna je žena, a proto je třeba si ji získat násilím, anebo ji nevěnovat příliš velkou pozornost. Vladař by se měl umět vyznat v lidech.²⁰⁹ Populární fráze „účel světí prostředky“ se ve *Vladaři* nevyskytuje a je zavádějící, jelikož může implikovat amorálně znějící tezi, že není třeba brát ohled na prostředky sloužící k dosažení slávy a moci. Celý *Vladař* je ale důkazem toho, že prostředky hrají z hlediska Machiavelliho myšlení zásadní roli, a proto jim naopak věnuje značnou pozornost. Machiavelli není vůči morálním ctnostem lhostejný, jak sám prokazuje v XVIII. kapitole. Jelikož je ale realistou, jenž svými radami chce být užitečný, neukazuje Medicejským soudobé politické prostředí skrze „růžové brýle“, jako tomu bylo u jeho morálně a křesťansky založených humanistických současníků, kteří jej za jeho upřímnost příliš neoslavovali a spíše se snažili jeho teze vyvracet.²¹⁰ *Vladař* byl také roku 1559 umístěn v *Index Librorum Prohibitorum*, jako tomu bylo později u Hobbesova *Leviathana*. Machiavelli a jeho myšlení je dodnes předmětem intelektuálních sporů – jak bylo ukázáno v podkapitole věnující se jeho pojetí moci –

²⁰⁹ Tamtéž, s. 93

²¹⁰ Např. aristotelsky založený učenec Agostino Nifo (1473-1546) a jeho dílo *De regnandi peritia* (1523), jež mělo podobu „plagiátu“ Machiavelliho *Vladaře*. Nifova imitace byla psána se záměrem vyvrátit Machiavelliho teze a usměrnit je k morálně-křesťanským ctnostem. Viz GIORGINI, Giovanni. Five Hundred Years of Italian Scholarship on Machiavelli's Prince. *The Review of Politics*. 2013., s 626; Výraz „plagiát“ je třeba brát s ohledem na historický kontext, jelikož koncept literárního vlastnictví nebyl mezi renesančními spisovateli standardizován, jako je tomu dnes. Styl a forma psaní byla v tomto období velmi liberální a založená na imitaci. Viz DE POL, Roberto, ed. *The First Translations of Machiavelli's Prince: From the Sixteenth to the First Half of the Nineteenth Century*. NY: Editions Rodopi, Amsterdam – New York, 2010., s. 60

zvláště z důvodu jeho pohledu na morální hodnoty ve spojitosti s moderní politikou.²¹¹ Studium jeho myšlení je stále velmi relevantní.

Hobbes a jeho myšlení je z hlediska dnešní politické filosofie ucelenější a teoreticky uzavřenější. To však neubírá na jeho významu a důležitosti. Jeho *Leviathan* je monumentálním dílem dle mého názoru srovnatelný s velikostí a obsáhlostí Aristotelovy *Etiky nikomachovy*. Hobbes neopomíná snad nic co by mělo být z hlediska dobového studia člověka, občanství a státu relevantní. Hobbesova metoda je specifická jeho kategorizací a mechanisticky-hierarchickou posloupností příčin. Literární forma a teze, kterými se *Leviathan* vyznačuje, mají podobu nekompromisního řádu, což je pravděpodobně dáno jeho nadáním v geometrii a oblibou Euklidových axiomů, které pravděpodobně ovlivnily Hobbesovo myšlení.

Z hlediska komparace kontextu u obou autorů je třeba poukázat na to, jak odlišní byli v rámci jejich praxe. Machiavelli byl státník a díky jeho kariéře jakýsi „insider“, který měl možnost přímo se účastnit a pozorovat důležité politické aktéry při jejich činech a rozhodování. Na základě toho je podroboval analýze, jejíž výsledkem byl *Vladař*. Hobbes byl samozřejmě také mnohokrát přítomen u významných politických aktérů, jako například u Karla II., sám byl ale hlavně učitelem a nadaným filosofem. Díla obou autorů se vyznačují podobnou formou, tou jest její „výchovně-vzdělávací“ aspekt. U Machiavelliho formou rad; u Hobbese formou „zákonitosti“, jež vycházela z jeho racionalistické filosofie. V mnohých věcech si ale rozporují, například jejich odlišný pohled na slávu, která je pro Machiavelliho vladaře ústředním cílem, kdežto pro Hobbese je jednou z příčin sporů a válek; z jeho utilitaristického pojetí je tedy touha po slávě nebezpečná.²¹² Dalším příkladem je Hobbesovo opovrhování metaforami, jež byly u Machiavelliho oblíbenou literární funkcí, jichž využil například při popisování doporučených vladařových vlastností. Dle Hobbese byly metafory nebezpečným nástrojem a jejich smyslem bylo klamání lidí.²¹³ Tato práce však zdaleka nepostihla všechny prozkoumatelné aspekty. Pro další analýzu by bylo zcela určitě prozkoumat otázky týkající se klerikálních problematik v kontextu s oběma autory a jejich spisy. Málo pozornosti bylo také věnováno Hobbesovými pojetími vášní a svobody. Důležité jsou také tresty a zločiny, které by také bylo možné komparovat z hlediska obou autorů, v rámci mocenských nástrojů.

Machiavelli a Hobbes se odlišují prostorem a časem, jejich komparace je tedy pravděpodobně z těchto důvodů nemístná. Oba autory lze nicméně považovat za teoretiky

²¹¹ Jak Quentin Skinner poznamenává v úvodu jeho knihy, když zmiňuje debatu s Henry Kissingrem. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000., s. 1

²¹² HOBES, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti., s. 88

²¹³ Tamtéž, s. 27, 31

zabývající se lidskou přirozeností, mocenským pojetím a nástroji moci, jejich přístup byl ale diametrálně odlišný. Proto je otázkou, zda analýza myšlení u obou autorů vyžaduje prozkoumání např. jejich biografického kontextu, a tedy zda ovlivnil, jak na výše zmíněné kategorie nahlíželi. Myslím si, že studium historického kontextu lze provádět „oboustranně“ – jednak skrze prozkoumání ovlivňujících jevů, prostorů a času okolo zkoumaného aktéra; nebo skrze analýzu aktérova samotného myšlení, jímž ze svého nitra nahlížel na vnější jevy, prostor a dobu. To bylo také původním záměrem této práce. Nicméně naplnění takové ambice zcela jistě vyžaduje zásadně hlubší analýzu pramenů a sekundární literatury, stejně tak mnohem pevnější zakotvení v rámci epistemologicko-teoretické základny. Zde vyvěrá poslední otázka; tedy zda lze zjistit co vedlo autory k napsání těchto děl. Chtěl se Machiavelli pouze zavděčit Medicejským a získat si zpět své politické postavení, nebo jej motivovala intelektuální hrdost a čistá politická oddanost, kterou chtěl potvrdit svým dílem. Obdobně zajímavé může být studium Hobbesových motivů.

Seznam použitých zdrojů:

Použité prameny:

AUBREY, John, DICK, Oliver Lawson, ed. *Aubrey's Brief Lives*. London, UK: VINTAGE, 2016. ISBN 9781473521735.

CICERO, M. Tullius. *On Duties*. Přeložil Walter MILLER London, UK: Loeb Classical Library, 1913 (1928). ISBN 9780674990333.

HOBBS, Thomas a Karel BERKA, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látko, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-106-9

HOBBS, Thomas, TONNIES, Ferdinand, ed. *The Elements of Law: Natural and Politic*. Cambridge: Routledge, 1889 (2020). ISBN 9780367142162.

HOBBS, Thomas, WARRENDER, Howard, ed. *De cive: The English Version*. New York: Oxford University Press, 1651 (1983). ISBN 9780198246237.

MACHIAVELLI, Niccolò, BURD, L. Arthur, ed. *Il Principe: With an Introduction by Lord Acton* [online]. Oxford: Clarendon Press, 1891 [cit. 2022-05-23]. ISBN 978-1112205958. Dostupné z: <https://oll.libertyfund.org/title/acton-il-principe>

MACHIAVELLI, Niccolò, DOTTI, Ugo, ed. *IL PRINCIPE: con uno scritto di G.W.F. Hegel*. 10. ed. Milano: Giangiacomo Feltrinelli Editore Milano, 1979 (1989). ISBN 88-07-80860-9.

MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Přeložil Adolf FELIX. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0736-4.

Použitá sekundární literatura:

DAVIS, John A. a John M. NAJEMY, ed. *Italy in the Age of the Renaissance: 1300-1550*. 2. Oxford: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-870039-3.

DE POL, Roberto, ed. *The First Translations of Machiavelli's Prince: From the Sixteenth to the First Half of the Nineteenth Century*. NY: Editions Rodopi, Amsterdam – New York, 2010. ISBN 978-90-420-2963-7.

GUICCIARDINI, Francesco. *Maxims and Reflections*. New York, USA: Harper & Row, 1965. ISBN 9780812210378.

IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-394-0.

MALCOLM, Noel, ed. *The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Vol. 3: Leviathan: Editorial Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-870909-1.

NAJEMY, John M. *A history of Florence 1200-1575*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008. ISBN 978-1-4051-8242-3.

NAJEMY, John M., ed. *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-67846-9.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. 4., rozšířené a přepracované vydání. V Praze: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7601-001-7.

SHAPIRO, Barbara J. *John Wilkins 1614-1672: an intellectual biography*. London, UK: University of California Press, 1969.

SKINNER, Quentin. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000. ISBN 0-19-285407-0.

SORELL, Tom, ed. *Cambridge Companion to Hobbes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996 (2006). ISBN 9781139001571.

SPRINGBORG, Patricia, ed. *Cambridge Companion to Leviathan*. New York, USA: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-521-54521-1

STRAUSS, Leo. *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis*. Chicago & London: University Of Chicago Press, 1996. ISBN 9780226776965.

WOLIN, Sheldon S. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Expanded ed. Princeton, UK: Princeton University Press, 1960 (2004). ISBN 0-691-11977-5.

Články:

GIORGINI, Giovanni. Five Hundred Years of Italian Scholarship on Machiavelli's Prince. *The Review of Politics* [online]. 2013, 75(4), 625-640 [cit. 2022-05-15]. ISSN 0034-6705. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43670911>

GUIDI, Andrea. The Florentine Archives in Transition: Government, Warfare and Communication (1289–1530 ca.). *European History Quarterly* [online]. SAGE Publishing, 2016, June 3, 2016, **46**(3), 458-479 [cit. 2022-05-28]. ISSN 0265-6914. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265691416648261>

MCCORMICK, John P. Machiavelli Against Republicanism. *Political Theory*. 2003, **31**(5), 615-643. ISSN 0090-5917. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3595689>

Internetové zdroje:

[https://galileo.ou.edu/exhibits/three-comets-1618#:~:text=In%201618%2C%20three%20comets%20appeared,Rome%20College%20\(Collegio%20Romano\)](https://galileo.ou.edu/exhibits/three-comets-1618#:~:text=In%201618%2C%20three%20comets%20appeared,Rome%20College%20(Collegio%20Romano))

<https://plato.stanford.edu/entries/hobbes/>

<https://plato.stanford.edu/entries/machiavelli/>

<https://www.britannica.com/topic/Barebones-Parliament>

<https://www.britannica.com/topic/ship-money>

<https://www.britannica.com/event/English-Civil-Wars>

<https://www.britannica.com/biography/Paolo-Sarpi>